

דרשות לבר מצוה שחיבר הרה"ג יוסף קאפח

מבוא

אנו שמחים להביא לפני המעיין אוסף דרשות לבר מצוה שכתב סבי זצ"ל במהלך השנים, וכפי שהוא כותב,¹ בתימן לא נהגו לחגוג את הגיעו של הנער למצוות, והביטוי היחיד שציין את הגעתו של הנער לגיל שלוש-עשרה שנה היה צירופו למניין.² אך כיוון שפשט בארץ המנהג לעשות חגיגה לנער הנכנס לעול תורה ומצוות בכל העדות, כתב סבי זצ"ל קווים מנחים לקיום האירוע.

החגיגה צריכה להיות שמחה של מצווה. הדרשה תהיה ראויה להישמע לפני המוזמנים, קרובה להבנתו של הנער הדורש, צמודה לפרשת השבוע או לתקופה כדי ליצור קשר נפשי בין הנער הדורש לבין הדרשה. כמו כן ראוי להדגיש את המצווה העיקרית לנער בר המצווה, מצוות התפילין. ואכן, כל הדרשות באוסף זה מכוונות לדבר זה. הן יוצאות מפרשת השבוע או מענייני החג הקרוב או משניהם כאחת ומדגישות גם את מצוות התפילין על צדדיה. הדרשות קצרות יחסית, כתובות בשפה קולחת, ותמיד מרוממות את הציבור לתכנים נעלים, לאמונה וידיעה, להוספת קדושה בחיים, והן משמשות כמעין תמרור המכוון את הנער ומשפחתו לשאוף לחיים ורוחניים נעלים.

להשלמת התמונה הוספנו עוד כמה מאמרים בעניין זה, שני מאמרים שכתב סבי זצ"ל בנושא בר המצווה ובת המצווה,³ פיוט לילד בר מצווה העולה לתורה על משקל

1 "חובת החינוך בהנחת תפילין וחגיגות בר-מצוה", כתבים, א, ירושלים תשמ"ט, עמ' 38–46. לעניין ברכת "ברוך שפטרני מעונשו של זה", ראה מה שכתב הגר"י קאפח בביאורו להלכות תשובה פ"ו ה"ב ב, אות ז: "וברור דלדעת רבנו ומקורותיו, אין שום מקום לאותה ברכה שמברך האב בהגיע הבן ל"ג שנים 'ברוך שפטרני מעונשו של זה' [...] כי עד עתה אין על הבן שום עונש על מעשיו, והוא לוקה בעון אביו. ויתכן שצריך הבן לעמוד ולהודות 'ברוך שפטרני מעונשו של האב'. ובכל אופן, לדעת רבנו, המברכים בשם ומלכות היא ברכה לבטלה [...]. והמברך בלי שם ומלכות הרי הוא אומר דברים שאין להם משמעות. ולפיכך לא נהגו אבותינו בהודאה זו ולא נשמעה ביניהם".

2 ראה מה שכתב הגר"י קאפח בביאור להלכות תפילין ומוזוה וס"ד הי"ג אות לא: "כת"ר [=כתב רבנו], קטן שידוע לשמור תפילין אביו לוקח לו תפילין כדי לחנכו במצות [...]. ולא קבעו חכמים גיל מסוים לחינוך אלא כל חד וחד לפום חורפיה. וכתב הרד"ע שהוא כבן תשע שנים. וכך נהגו בתימן לחנך את הבן לתפילין כבן תשע כבן עשר".

3 "חובת החינוך בהנחת תפילין וחגיגות בר-מצוה" (לעיל, הערה 1) ו"בר-מצוה – בת-מצוה – בריתה", בתוך כתבים, ג, ירושלים תשס"ב, עמ' 1426. המאמרים מובאים כאן ככתבם וכלשונם.

פיוט לחתן ונדפס בסידור "שיח ירושלם"⁴, והתכתבות בינו לבין ח"כ שמעון גריידי בעניין בר מצווה.⁵

סבי זצ"ל נעתר ברצון לכתוב דרשות לנערים שהגיעו לגיל המצוות על פי היסודות שהציב. את הדרשות היה משתדל להתאים לנער ולמשפחתו, ובסיומן של דרשות רבות מופיעה הכרת הטוב של הנער להוריו, לסביו ולסבותיו, ואפילו לדודיו ומחנכיו. בהוצאה זו השמטנו את הפרטים המזהים של המשפחות.

כאשר חיבר סבי זצ"ל דרשה לאחי עמית בשנת תש"ס, החליט שאת המשך הדרשה יאמר אחי עוז-יעקב שהגיע למצוות שמונה שנים לאחר מכן, בשנת תשמ"ח, ואת ההשלמה יאמר אחי עידו אחרי עוד חמש שנים, בשנת תשנ"ג. שלוש הדרשות מוגשות כאן במלואן.

סבי זצ"ל נתבקש לכתוב דרשה לנער שדיבורו לקוי, שביטא בצורה משובשת את האות רי"ש, והוא חיבר דרשה שלמה שלא הייתה בה האות רי"ש אפילו פעם אחת, וסיפר שהנער והוריו התרגשו מאוד כאשר סיים הנער לדרוש בקול צלול ואיש מן הקהל לא שחק על משבתו.⁶

אנו מצרפים כאן גם שתי דרשות לכת מצווה, אחת מהן לפחות לכבוד בת המצווה של נכדתו. אמנם סבי כותב באחד המאמרים המופיעים כאן שהיסוד של חגיגת "בת מצווה" אינו ממקור ישראל, ובכל זאת סבר שיש מקום לציין מפנה משמעותי בחיי אדם מישראל, בין איש בין אישה, במיוחד אם נתפשט המנהג לעשות כן כאן בארץ ישראל.

תודתנו לאבי מורי דויד, לדודתי נעמי ולדודי אריה, שסייעו לנו לקבץ את הדרשות שלפניכם.

בהזדמנות זו חובה נעימה לנו לברך את מורנו ורבנו הרה"ג רצון ערוסי שליט"א, המדרבן אותנו בלא הרף להוציא לאור את תורתו של סבי זצ"ל, את אנשי "מכון משה" ו"הליכות עם ישראל", בהם ר' אבי חמדי הי"ו, ר' יוסי פרחי הי"ו, ועמהם כל העוסקים במלאכת הקודש.

4 סדור שיח ירושלם, מכון מש"ה, מהדורה ששית מעודכנת, תשס"ה, קריית-אוננו, עמ' רסג.

5 התשובה פורסמה לראשונה בעלון "אור ההליכות", גיליון מס' 44, תמוז תשע"א.

6 לצערנו לא היה סיפק בידנו למצוא את הדרשה הזו בין גנזיו של סבא, והיה אם הקוראים יודעים אודותיה או את מקומה, נשמח שיעירונו על כך, וישלחו לנו אותה.

138.....	פיוט לבר מצווה שנכתב ע"י הרה"ג יוסף קאפח.....
138.....	התכתבות בין ח"כ שמעון גריידי לרב יוסף קאפח.....
140.....	חובת החינוך בהנחת תפילין וחגיגות בר-מצוה.....
145.....	בר-מצוה – בת-מצוה – בריתה.....
147.....	דרשה לבר-מצוה (1).....
150.....	דרשה לבר-מצוה (2).....
152.....	לפרשת נח.....
154.....	לפרשת לך לך.....
156.....	לפרשת וירא.....
158.....	לפרשת תולדות.....
159.....	לפרשת וישלח.....
161.....	לפרשת וישב.....
162.....	לפרשת מקץ.....
164.....	לפרשת שמות (1).....
166.....	לפרשת שמות (2).....
167.....	לפרשת בשלח.....
169.....	לפרשת תצוה (1).....
170.....	לפרשת תצוה (2).....
172.....	לפרשת כי תשא.....
174.....	לפרשת ויקהל.....
177.....	לפרשת תזריע.....
178.....	לפרשת אמור / לחג השבועות.....
180.....	לפרשת בהעלותך.....
182.....	לפרשת שלח.....
184.....	לפרשת קרח.....
187.....	לפרשת חקת.....
188.....	לפרשת ואתחנן.....
191.....	לפרשת ראה.....

- 192.....לפרשת שופטים
- 195.....לפרשת כי תבוא
- 196.....דרשה לבת מצוה (1)
- 197.....דרשה לבת מצוה (2)

פיוט לבר מצווה שנכתב ע"י הרה"ג יוסף קאפח

- לקרא' עֲלֵם חֶמֶד עָלָה בְּתוֹךְ עִם אֲמוֹנֵי, לְקִרְוֹא בְּסֵפֶר תּוֹרַת ה'.
- לקרא' יִפְתַּח לְךָ הָאֵל שְׁעָרֵי תְבוּנֵי, וְתִזְכֶּה לְמַעַלְת חֲכָמוֹנֵי.
- לקרא' יוֹם הַנֶּחֱם תִּפְלִין וְהַשָּׂכֵם לְמַעוֹנֵי, וְהַתְּעַטֶּף בְּצִיצִית בְּגָדֵי עֲדָנֵי
- לקרא' הַתְּמִד בְּתוֹרָה עִם חֶבֶר נְבוּנֵי, וְיִגְלוּ לְךָ מִסְתָּרֵי חֲבִיוֹנֵי
- לקרא' קוֹם עֲלֵם לְקִרְא בְּתוֹרָה קוֹם בְּמַהֲרָה, פְּתַח פִּיךָ אֲמֹר, בְּרַכּוּ אֶת ה'

התכתבות בין ח"כ שמעון גריידי לרב יוסף קאפח

שמעון גריידי, חבר הכנסת

תל אביב יפו

ט"ו בתמוז תשט"ז (24 יוני 56)

לכבוד ידי"ן [=ידיד נפשי]

הרב הדיין יוסף קאפח הי"ו

ירושלם

הואל נא בטובך להשיבני בענין "בר מצוה" בתימן.

א. האם היו נוהגין לעשות חגיגה או סעודה ביום בו מתחיל הנער להניח תפלין?

- ב. האם היו מקפידים בתימן שהנער יניח תפלין דוקא בגיל שלש עשרה, לא לפני זה?
ג. האם היה קשר בין עליה לתורה לנער ובין זמן התחלתו להניח תפלין?
ד. באיזה גיל התחלת אתה להניח תפלין וכיצד נעשה הדבר?

לתשובתך אצפה

בכבוד רב ובהוקרה

שמעון גרידי

תשובה:

כבוד ידידי היקר ר' שמעון גרידי הי"ו

תל-אביב

היום קבלתי ארבע שאלותיו והנני לענות.

א. בתימן לא היו עושיין שום חגיגה או סעודה ביום שהנער מתחיל להניח תפלין ולא ידוע שם מנהג זה כלל, כי כל מנהג שאינו מבוסס על אשיות התלמוד לא נתפשט שם. ויסוד המנהג הוא בזוהר חדש בראשית על פסוק "ויפח באפיו נשמת חיים", ושם כתוב כי רשב"י עשה סעודה גדולה לחכמי ישראל ביום שהניח ר' אלעזר בנו תפלין, וקשט את כל הבית בכלי יקר עיין שם דברים נפלאים.

ב. לא היו מקפידים בתימן שהנער יניח דוקא בגיל י"ג אלא מתחיל להניח בגיל תשע או עשר הכל לפי חריפות הבן והתפתחותו. ודבר זה תלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם, שלרש"י אין חובת חינוך לקטן במצות תפלין אפילו לקטן שהגיע לחינוך, עיין בפירושו למשנה ברכות דף כ סוף עמוד א, ועיין תוס' שם. ולרמב"ם והגאונים יש חובת חינוך בתפלין כמ"ש בפ"ד תפלין הל' יג, ובתימן נהגו כשיטת רמב"ם והגאונים.

ג. אין קשר בין עליה לתורה לנער לבין זמן התחלתו להניח תפלין, שכל זמן שהנער יודע למי מברכין ויודע לקרוא הפסוק מתוך הכתב (לא על פה) מעלין אותו לששי ונמנה מכלל השבעה קוראים, וכמ"ש רמב"ם בפ"ב תפלה הל' י"ז וש"ע א"ח סי' רפב. וגיל הרגיל בתימן להתחיל לעלות לתורה הוא כבן שבע. ועוד לפני כן מרגילין אותו לעלות לתורה ל"בנימין" או "וירד משה", אבל אינו נחשב ממנין הקוראין כי עדין אינו יודע לקרוא מן הכתב כי אם על פה.

ד. אני החליתי להניח תפלין בראשית השנה התשיעית בלי שום טקס לא חגיגה ולא סעודה. וגם ילדי התחילו להניח בראשית השנה התשיעית ועשיתי לבני הגדול חגיגה בסוף שנת הארבע עשרה ובדרשה לא דבר על תפלין כלל אלא על כל התורה ומצוותיה.

בכל הכבוד הראוי

יוסף קאפח

חובת החינוך בהנחת תפלין וחגיגות בר-מצוה

בתימן, לא היתה נהוגה חגיגת "בר מצוה", ויום הגעת הנער לגיל שלש עשרה שנה ויום אחד לא הודגש ולא התבטא יום זה במאומה, פרט לכך שאם חסר המנין בביהכ"נ משלימין בו. ולהנחת תפלין מתחילין לחנך את הנער מגיל שמונה אם הוא פקח, וריז וממולח, או מאוחר יותר, הכל לפי רמתו השכלית ופקחותו של הנער, ולא היה נער שלא הניח תפלין לכל המאוחר בשנת האחת עשרה לחייו, וכדאייתא בבבלייתא דחגיגה שהובאה בסוכה מב ע"א: "ת"ר קטן היודע לנענע חייב בלולב, להתעטף חייב בציצית, לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין" וכו' ע"ש, ופסקה הרי"ף כלשונה. וכך פסק הרמב"ם בהלכות תפלין פ"ד הל' יג: "קטן היודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין כדי לחנכו במצות". וכך פסק גם מרן באו"ח סי' לז ס"ג: "קטן היודע לשמור תפלין בטהרה שלא יישן ולא יפיח בהם חייב אביו לקנות לו תפלין לחנכו". אלא שהרמ"א כתב שם "וי"א דהאי קטן דוקא שהוא בן י"ג שנים ויום אחד וכן נהגו ואין לשנות". וכיוצא בזה כתב גם בדרכי משה. והסברא היא של בעל העטור שכתב וז"ל: "וגרסינן במכילתא ושמרתם את החוקה הזאת, שומע אני אף קטנים במשמע, והדין נותן הואיל ומזוזה מצות עשה ותפלין מצות עשה אם למדת על המזוזה שנוהגת בקטנים כבגדולים יכול אף תפלין כן, ת"ל ושמרתם את החוקה הזאת, לא אמרתי אלא במי שיודע לשמור תפלין, מכאן אמרו: קטן היודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין, קטן היודע להתעטף חייב בציצית". ומסתברא לן דהאי קטן גדול בן י"ג שנה הוא מדגרסינן התם קטן היודע לנענע חייב בלולב, היודע לפרוס ידיו חולקין לו תרומה בבית הגרנות, והוא דגדול הוא מדקתני חולקין, ואין קטן ממש הוא, הא אמרינן במגילה "קטן לא ישא את כפיו" וגרסינן ביבמות "חש"ו אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות". ומזוזה דאמרינן במכילתין שנוהגת בקטן כגדול אי קטן ממש הוא קטן מי מחייב במצוות, אלא לאו גדול ובמזוזה הוא דמחייב אבל בתפלין לא מחייב אא"כ יודע לשמור תפלין ולהתעטף, וכיון שיודע לשמור מדאורייתא מחייב, ומתניתין דקתני פטורים גדולים שאין יודעין לשמור קאמר. ואית דמפרשי שהגיע לחנוך הוא וחייב מדרבנן ושמרתם את החוקה אסמכתא

בעלמא הוא, עכ"ל. וכבר דחה מרן הב"י שטתו וכתב: "והביא ראייה לדבריו ואינה כדאי להוציא הבריייתא מפשוטה, דמשמע דקטן ממש קאמר וכן משמע דעת כל הפוסקים שכתבו קטן סתם דמשמע דבקטן ממש מיירי", ע"כ.

והנה לא באר לנו מרן הב"י מדוע אין ראייתו כדאי להוציא הבריייתא מפשוטה, ונראה שמרן מפרש הבריייתא דתרומות שהובאה ביבמות צט ע"ב בקטן שאין בו דעת לפרוש חיקו לקבל את חלקו, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תרומות פי"ב הל' כב: "והקטן שאין בו דעת לפרוש חיקו, מפני שאין באלו דעת". אבל קטן שיש בו דעת לפרוש חיקו חולקין לו תרומה בבית הגרנות. ובריייתא דחגיגה שהובאה בסוכה מב ע"א הרי בתוספתא עצמה הנוס' כלשון הרמב"ם "לפרוש חיקו" ולא "לפרוש כפיו" כדאייתא לפנינו בש"ס, ופירושה לפרוש כנף בגדו. וכ"ה גם בתוספתא מהדורת ר"ש ליברמן. ולפי נוס' זו אין מקום לדוחק שנדחקו התוס' בסוכה שם ד"ה "היודע לפרוש", וגם ביבמות שם ד"ה "ואלו הן", שהקשו מהא דמגילה דתנן "קטן לא ישא את כפיו", ואותה קושיא הקשה גם הראב"ד ודעתו דקטן דהכא גדול הוא כדברי העטור, ולפי נוס' "חיקו" לא נותרה שום קושיא ובכך כנראה דחה מרן הב"י דברי בעל העטור. ואם יורשה לי להעזיז, איני יודע מדוע הוזקקו התוס' והראב"ד ועוד לקושיא זו, כי אף לפי הגיר' שלפניהם "לפרוש כפיו" עדיין אין הכרח שיהא פירושה "לישא כפיו", כי בשום מקום לא נקראה "נשיאת כפים" פרישת כף היד אינו פרישת גב היד ופרישת כפים כף היד פרוש כלפי מעלה כדי לקבל משהו וכעין האמור בשלמה "ויפרש כפיו השמים" (מ"א ח כב) וכך דרך המתפלל לעשות, אך בכיוון הפוך היינו גב היד למעלה נקראת נשיאה ולא פרישה וכענין שנא' באהרן "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם" (ויקרא ט כב). אם כי "ידיו" מושג כללי לכל היד וכדלקמן ובברכות לב ע"ב "כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו" למדו מן "ידיכם דמים מלאו", וסמוך לו "ובפרשכם כפיכם" וכמ"ש הרמב"ם הלכות נשיאת כפים פט"ו הל' ג, אינה אלא דרשה כעין אסמכתא על דרך הסימן ולא פשט לתלות על כך תלי תלים של הלכות, וכל שכן להוציא דברי חז"ל מפשוטם, ובברכות נה ע"ב "ליקום קמי כהני בעדנא דפרסי ידיהו" ידיהו ולא כפיהו, כי ידיהו כולל כל היד, וכפיהו אינו אלא צד אחד של היד, ומשום כך כנראה כתב מרן הב"י על דברי העטור "ואינם כדאי".

אף הב"ח שם לאחר שהביא דברי מרן הב"י הנ"ל כתב "וכן תופסים התוס' בפשיטות בפרק מי שמתו בד"ה וקטנים דבקטן ממש שהגיע לחנוך קאמר, והכי נקיטינן דבקטן הלומד תלמוד אפילו אינו אלא בן י"ב היודע לשמור תפלו אביו חייב לקנות לו תפלין וכך נהגו. אבל בהגהת ש"ע השיג על ב"י ואמר דנהגו כהעטור ואין לשנות. ותימה הוא דפסק כהעטור במקום שחולקים עליו כל הפוסקים. ומה שכתב דכן נהגו אפשר דלא נהגו כך אלא רובא דעלמא שאינן יודעין לשמור עצמן שלא יפיהו בהן דבדידהו ודאי אסור אפילו היה בן י"ג שנה אלא שאי אפשר לתקן פרצה זו, אבל בקטן הלומד תלמוד דיודע לשמור עצמו שלא יפיהו בהן כ"ש שיודע שלא ישן בהם ושלא יכנס

בהן לביהכ"ס אביו חייב לקנות לו תפילין לחנכו מדבריהם ודלא כהרב בהגהתו דאוסר". ולפי מנהגנו בתימן כל החששות הללו רחוקות מן המציאות כי כל הקהל גדולים וקטנים מתפללים בבתי הכנסת ושם מניחים תפילין, והנצרך לצאת לצרכיו חולצן בבית הכנסת ויוצא, כך שכל החששות הנ"ל שלא יפיה, שלא יישן, שלא יכנס לביהכ"ס, אינם מצויים.

אך הדברים תמוהים מדוע הוזקק בעל העטור ואחריו הרמ"א לדחוק את הבריתא ולהוציאה מפשוטה וכאמור לעיל, והרי היו יכולים לפסוק כמשנתנו וכשיטת רש"י, שלשיטת המשנה ברכות כ' אין חובת חנוך בתפילין, שכך שנינו "נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ומן התפילין, וחייבין בתפלה ובמזווה ובברכת המזון". ושאלו הראשונים באיזה קטנים מדובר כאן, אם בשלא הגיעו לחנוך מדוע חייבים בתפלה ובמזווה ובברכת המזון. ואם כשהגיעו לחנוך מדוע פטורין מק"ש ומן התפילין, רש"י מפרש משנתנו בשהגיעו לחנוך וז"ל: "קטנים אפילו קטן שהגיע לחנוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן, ומן התפילין משום דסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפיה בהם". ונראה לומר דלרש"י משנתנו ובריתא דחגיגה שהובאה בסוכה ובערכין פליגי ותדחה בריתא מקמי מתניתין כפי הכללים כידוע. ובאופן זה היו הדברים לכאורה ברורים יותר. אך רבינו יונה לאחר שהביא דברי רש"י וקושיית התוס' מבריתא שהובאה בסוכה כתב: "ויש לומר דהתם (בבריתא) לא קאמר על דרך החיוב אלא להרגילו במצוות", והנה בזה נוצר לנו מושג חדש, "להרגילו במצוות", ונמצא שיש שני חיובים מדרבנן על האב לבן, האחד לחנכו במצוות, והשני להרגילו במצוות, ולהרגילו קליש מלחנכו, ואני ראיתי ולא אבין כי זו מניין לנו, ומה הם הגבולות בין ההרגל והחנוך בשאר מצוות אם נניח כי בשתי מצוות אלה יש רק חובת הרגל ולא חובת חנוך? ברם מדברי הרמב"ם נראה כי חנוך והרגל מלים שונות למושג אחד, שכך כתב בפירושו למשנה מנחות פ"ד מ"ד: "והושאלה מלת חנוך בדברים אלה (חנוך המזבח) להתחלת העשייה כאלו מרגילים כלי זה לעבודה זו על דרך הדמיון לאדם בתחלת למודו מדע מסויים או מדות מסויימות שיתרגל בהן".

ולענין דינא, הרי כל הראשונים דחו פירושו של רש"י וסבירא להו דלא פליגי מתניתין ובריתא. וראה תוס' סוכה כ' ע"א שהקשו על פרש"י מן הבריתא והביאו פי' ר"ח דמתניתין בקטן שלא הגיע לחנוך, וסיפא דמתניתין קאי אנשים ועבדים בלבד. והרמב"ם מפרש כנראה את המשנה בקטנים שהגיעו לחנוך ובחיוב דאורייתא מיירי במתניתין וסיפא קאי אנשים ועבדים בלבד, ונמצא רישא דמתניתין כפרש"י וסיפא כפר"ת, וכך מדוייק לשונו בהלכות ק"ש פ"ד הל' א': "נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע, ומלמדים את הקטנים לקרותה בעונתה ומברכין לפניה ולאחריה כדי לחנכן במצוות". וכך כנראה הבין דבריו מרן בכסף משנה שצ"ח תחלת הדברים למשנתנו, וחיוב החנוך לבריתא ע"ש. וכ"כ המגדל עוז. ואף המאירי מפרש בדרך זו וז"ל: "וקטנים... נראה לפרש שהן פטורין מן הדין אבל מכל מקום מתורת חנוך אדם חייב לחנכן בכלה וכברכותיה, ושלא הגיע לחנוך כל שיודע לדבר מחנכו בפסוק ראשון

כמו שבארנו בסוף לולב הגזול, ושם בסוף דבריו הביא שטת הרמב"ם כנ"ל (אגב, דברי בעל ההערות שם אינם נכונים שחשב כי בפירוש זה מתורצת קושית התוס' על פרש"י, ואינו אמת כי אין רש"י סבור דמתניתין מייירי בדאורייתא, אלא אף מדרבנן אין בשתי מצות אלו חובת חנוך וכך הובאו דברי רש"י גם בשטת ריב"ב על הרי"ף).

ואף הרשב"א בחדושו דחה דברי רש"י וכתב: "ומכל מקום אין פירושו נכון, דאי בשהגיע לחנוך אביו קונה לו תפלין כדאמרינן בסוכה קטן היודע לשמור תפליו אביו מניח לו תפלין. ויש לתרץ דה"נ בסתם תינוק שאינו יודע לשמור תפליו, והיינו דקתני התם היודע לשמור תפליו, הא בסתם תינוקות אע"פ שהוא כבן תשע כבן עשר אם לא ראינוהו זריז ונזהר בפני עצמו לא... והני דנקט הכא כבר כתבתי דמשום דאיירי בק"ש שכתוב בה תפלין ומזוזות נקט להו, וה"ה לשאר מצות בקטן שהוא פטור כל שלא הגיע לחנוך. ומ"מ משום דאיכא אחרוני תפלין ומזוזות נקט להו, וה"ה לשאר מצות בקטן שהוא פטור כל שלא הגיע לחנוך. ומ"מ משום דאיכא אחרוני, דקטן חייב בהן אפילו קודם שהגיע לחנוך כגון סוכה דאמרינן קטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה, קתני הכא דבאלו פטור", עכ"ל הרשב"א. לא אכנס כאן לדיון על שטת הרשב"א שיש גיל מסויים שנקרא הגיע לחנוך ולמטה ממנו נקרא לא הגיע לחנוך, ושלא כדעת אחרים שאין גיל מסויים שנקרא הגיע לחנוך ואינו כגבול שלש עשרה שנה ויום אחד שהוא גבול מוגדר ומסויים לכל, אלא גיל הגיע לחנוך לכל מצוה ומצוה גבול משלה כפי נטל קיומה והיקפו המעשי והמחשבתי. ואגע רק בעניינינו, אנו למדים מדברי הרשב"א כי גיל החנוך קבוע הוא בן תשע לשלש עשרה, אלא שהוא מורכב משני שלבים, השנים תשע-עשר, אם הנער "זריז ונזהר" כהגדרתו, עליו אמרה הבריתא "היודע לשמור תפליו", הא סתם תינוק בשלב זה לא, ובו דברה המשנה "וקטנים פטורים מק"ש ומן התפלין" הא בשלב השני של גיל החנוך, כלומר בשנים אחת-עשרה – שלש-עשרה כל נער בסתם אביו חייב לחנכו בתפלין. ובזה ליכא מאן דאמר שאין על אביו חובת חינוך כלפיו, אלא אם כן היה פגום שאינו יודע לשמור שאביו פטור מחובת חנוך, ואף גדול במצב זה פטור מן המצוה בכלל. כן לא אכנס כאן לברור שנויו של הרשב"א לשון הבריתא, ששם כתוב "לוקח" לו תפלין (וראה דיוק התוס' בערכין ב ע"ב ד"ה אביו), והרשב"א נקט לשון "מניח" לו תפלין, אם חובת האב להניח לו דוקא ואינו יוצא ידי חובת חנוך אם ימסור לו תפלין להניח לעצמו, ואם יש בזה "אין שליחות לקטן", ומה נשתנית משאר מצוות, או אגב שיטפא נקטה הרשב"א וליכא לדיוקי מינה מידי, כי אין זה נוגע לעניינינו.

הבאתי כאן את עיקרי השטות השונות כפי שהובאו בדברי הראשונים. לא אביא כאן דברי להקות האחרונים העוסקים בענין זה לכאן ולכאן כי רבים הם ואין כל תועלת כאן לממני גברי, הבאתי אמנם דברי הרמ"א והב"ח מפני שנראה מדבריהם שלא היה מנהג אחיד אצל כל האשכנזים, שהרמ"א מעיד שנהגו שלא לחנך, והב"ח מעיד שלפחות שנה לפני החיוב נהגו לחנך. בכל אופן אנן בדידן, שקבלנו עלינו הוראת הרמב"ם דבר הידוע ומפורסם בכל העולם, שיהודי תימן קבלו עליהם הוראות הרמב"ם

כמ"ש מהרח"ש בתשובותיו סי' ד, ומהר"י פראג"י סי' נט "שאנו מקובלים מגאוני מצרים ומחכמי המערב שכל הקהלות שמסוף המערב וארץ מצרים וארם נהרים וארם צובה ופרס ותימן כולם קבלו עליהם להתנהג על פי חבור הרמב"ם", וכך באמת נהגו למעשה לחנוך שלש וארבע שנים לפני חלות החיוב מדאורייתא. ומה גם שארץ ישראל אתריה דהרמב"ם וכמ"ש הרשב"ש בתשובה סי' רנא. וכך כתב מרן בשו"ת אבקת רוכל סי' לב שהרמב"ם גדול הפוסקים וכל קהלות ארץ ישראל וערביסטן והמערב נוהגים על פיו וקבלוהו עליהם לרבן. וכיוצא בזה פסק בבית יוסף יו"ד סי' רסה. וראה גם שו"ת הרלב"ח סי' לב, והר"ב אשכנזי סי' א, והרשד"ם יו"ד סי' קצג, והמבי"ט ח"ג סי' נו, והר"מ אלשיך סי' צו. וגדולה מזאת נראה מדברי מרן בכסף משנה הל' תרומות פ"א הל' יא, שיש חרם חמור על מי שנוהג בארץ ישראל שלא כדעת הרמב"ם, שכתב שם: "מאחר שכל אלו המדינות קבלו עליהם לעשות כדברי רבנו, מלבד מה שנוגע בכבוד הראשונים שנהגו כן... ונתקבצו כולם וגזרו גזירת נח"ש שעוד כל ימי עולם לא יעשר אדם לקוח מן הגוי אלא כמו שנהגו עד עתה ע"פ רבנו". ובמקרה זה מדובר נגד מי שרצה להחמיר שאינו רשאי לעבור על דברי הרמב"ם בארץ ישראל, כל שכן לבטל מצוה שכבר נהגנו בו אנחנו ואבותינו מדורות עולם, שאין רשאים לבטלה וכבר חלה עליהם ועל זרעם אף מדין נדר. אפילו בדבר שהוא רק משום גדר וסייג וכמ"ש הרמב"ן במשפט החרם, הובא בש"ע יו"ד סי' ריד ס"ב, קל וחומר בענין זה שלדעת רוב הפוסקים חיוב גמור הוא מדרבנן.

ואם תאמר, כיון שמרן וכל חכמי המזרח מודים שארץ ישראל אתריה דהרמב"ם ואין רשות לחלוק עליו ולפסוק שלא כמותו בארץ ישראל, אם כן היאך פסק מרן בשולחן ערוך בכמה דברים שלא כדעת הרמב"ם, הרי כבר עמד על זה הרב כנסת הגדולה באבן העזר סי' קיט הגה"ט מ"ח, וכתב כי מה שפסק מרן במקצת דברים שלא כדעת הרמב"ם הוא רק לבני חוצה לארץ, שלא קבלו עליהם לדון כדברי הרמב"ם, אבל לא בארץ ישראל.

אין עיני צרה בעצם החגיגה, יחוגו להם כאוות נפשם, דרישתי היא שלא יבטלו חנוך בניהם במצוה, וקורא אני לכל אחי בני שבטי חנכו בניכם להניח תפלין כמנהג אבותינו, שקדו גם אתם גם בניכם על בתי הכנסת יום יום, הרגילו בניכם להתפלל בצבור, אל תרגילו את עצמכם ואת בניכם להתפלל בבית בין המטות או בין תנור וכירים. ידועים דברי חז"ל: "בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה מיד הוא כועס שנ' 'מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה'". והרוצים לחוג מועד השלש עשרה ויום אחד יחוגו כאוות נפשם אך ידאגו לכך שתהא זו חגיגה של מצוה ולא מפגש זלילה וסביאה, וכ"ש אם נהפכת החגיגה לחגא ומסתיימת ברקודים מעורבים כפי שכבר אירע וכפי שעלול להיות. ידאגו לכך שהדרשה יהיה בה ענין הקרוב להבנת הילד וענין הראוי להשמיעו לקהל המוזמנים, ואל תהי הדרשה רמזים וגימטריות או צטוט דרשות ברכות

כפשוטן, שאינן מוסיפים מאומה לנער ולשומעים, כגון אגדת "תפלין דמרי עלמא מה כתיב בהו", וכיוצא.

וידועים הם דברי הרמב"ם בפתחתו למאמרו המפורסם מאמר תחית המתים, והתקפתו על מצטטי דרשות ברכות וחלק כפשוטם, בפרט בארץ ישראל כיום שהנוער חדור חוש בקורת, ואם לא יהיו הדברים מוסברים דים עלולים להביך את הנער אם לא עתה הרי במשך הזמן. רצוי שתהא הדרשה של הנער צמודה לפרשת השבוע, והרי אין שערי הדרש נעולים ואפשר להצמיד תכן המסבה, או רעיונות כל שהם לכל פרשה שהיא, ההצמדה לפרשת השבוע מהווה ערובה ליצירת מעין קשר תקופתי בין הדרשה לנער הדורש, כדי שמסדר הדרשה יבנה אותה לפי רמת הדורש ואורח חיי הוריו מבחינה רוחנית. אבל כאשר הדרשה תלושה, הרי היא עוברת מיד ליד ומדוקלמת ע"י עשרות נערים ללא כל קשר עם הנער ואורח חיי משפחתו, ופעמים שומע אתה מפי נער קלוש ממשפחה תלושה דרשה רצינית שנכתבה לנער רציני ממשפחה רצינית מבחינה דתית, והדברים נשמעים כלועג לרש. ויש מקרים הפוכים.

לכן ראוי לשים את הדגש לחינוך במצות תפלין כפי שאמרו חז"ל: "זה אלי ואנוהו - התנאה לפניו במצוות".

בר-מצוה – בת-מצוה – בריתה

חגיגת ה"בר-מצוה" הנפוצה ברוב קהלות ישראל לא היתה ידועה ונהוגה בין יהודי תימן, ולא ידעו על חגיגה זו מאומה. ומטרת רשימה זו לברר יסודותיה, אשיותיה, השלכותיה וסחיפיה. תנן בתוספתא דחגיגה פ"א, יודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין, כיצד בודקין אותו, מטבילין אותו ונותנין לו חולין לשם תרומה וכו'. והובאה בריתא זו בגמרא סוכה דף מב ע"א, ת"ר קטן היודע לנענע, חייב בלולב. להתעטף, חייב בציצית. לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין כדי לחנכו במצות. ע"כ. הרי שאין גיל מסוים לחיוב התפלין גם מדרבנן כדי לחנכו, אלא כל חד וחד לפום חורפיה. ולפיכך נהגו בתימן בהגיע הנער לגיל עשר שנים או לכל המאוחר לגיל אחת עשרה כל חד לפום חורפיה אביו לוקח לו תפלין. וכבר לפני גיל זה בהרבה אביו מעיר אותו יום יום לתפלה בציבור, ולפיכך לא ידעו בתימן מה זה בר-מצוה.

ברם איתה בברכות דף כ, משנה, נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפלין, וחייבין בתפלה ובמזוזה וברכת המזון. ע"כ. ונחלקו הראשונים באיזה קטנים מדובר במשנה זו, אם בהגיעו לחינוך מדוע פטורין מק"ש ומן התפלין. ואם בשלא הגיעו לחינוך מדוע חייבין בתפלה ובמזוזה וברכת המזון. התוספות שם דנו בנושא זה, כלומר באיזה קטן מדובר. והביאו פרש"י שכתב וז"ל: דקטנים, אפילו קטן שהגיע

לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בק"ש לפי שאינו מצוי תמיד כשמגיע זמן ק"ש. ומן התפלין משום שסתם קטן אינו יודע לשמור גופו שלא יפית בהם וכו'. התוספות חלקו על פרש"י והביאו פרושים שונים למשנה זו, ע"ש. ברם לנו דברי רש"י לכאורה תמוהים, הוא כותב שהגיע לחינוך, איזה חינוך? הרי כל מצוה מאלו שנזכרו במשנה זו יש לה גיל חינוך שונה מחברתה, ואם כן על איזה חינוך מדבר רש"י, הרי לדעתו אין גיל חינוך לק"ש ולתפלין. נניח נקודה זו ענין לשטת רש"י ז"ל שלכאורה אין למצוות הללו גיל חינוך אלא משיגיע לגיל חיוב דאורייתא. נפן ונראה איזה גיל הוא חייב מן התורה. כי לחיוב דאורייתא לכל המצוות יש שני גילים, שני סימנים, ושתי קצבות. גיל השנים היינו שלש עשרה שנה ויום אחד, והבאת שתי שערות. ואחד בלעדי השני אינו מספיק, כי באחד משני הסימנים עדיין אינו חייב במצות מן התורה. אבל הרמב"ם פסק בריתא דחגיגה כנ"ל, ומתניתין לצדדים קתני. על הפטורין מדובר בשלא הגיעו לחינוך, והחיובים בשהגיעו לחינוך. כל גיל חינוך לפי מדתו ושעורו, וכל פרט לפום חורפיה. וכך גם התוספות הביאו פירושים שונים למשנה דברכות. יוצא איפוא, כי אין גיל קבוע לחיוב מדרבנן ואין גיל קבוע לחיוב במצות מן התורה. אך האם לרש"י יש גיל קבוע לחיוב מן התורה בתפלין ובשאר מצות, נראה דלא, כלומר גם לרש"י אין גיל קבוע. אמנם כל שהגיע לכלל שנים חייב בכל המצוות בתוך הנחה שכבר הביא. וכך היה נהוג בתימן אם נזקקו לעשירי להשלים מנין לתפלה שאלו את אבי הבן אם הבן בן שלש עשרה, כי כך פסקו הפוסקים לכל מידי דרבנן אין צורך בדיקה אם הביא, אם ענה בחיוב משלימין בו לקדוש ולקדושה. אך לעונשין וכדומה, הרי ברור שאין עונשין מתוך הנחה אלא מתוך דבר ברור.

יוצא איפוא, דלכולי עלמא גם לרש"י אין גיל קבוע לחיוב מצות מן התורה, וכל ילד שהגיע לכלל שנים עדיין אין חיובו ברור מן התורה.

עד כאן לעצם החיוב במצות ובכללן מצות התפלין. ברם עריכת משתה ושמחה לא מצאנו לזה כל רמז או סימן בגמרא ולא כפי שנדמה לי בשאר ראשונים. וברור שאין לזה כל זכר במשנתו של הרמב"ם, ולפיכך אין זכר לחגיגה זו בתימן ומה שגם אמונים על תורתו של הרמב"ם. אך מקור נמצא לה בזהר, שם מסופר כי כאשר הגיע ר' אלעזר בר"ש לגיל שלש עשרה עשה ר' שמעון מסיבה לחבריא. וכאשר שאלו אותו מה טיבה של סעודה זו, ענה האם קל בעיניכם שעתה נכנסה נשמה חדשה בר' אלעזר ולא אעשה מסבה של שמחה. ע"ש. ומכאן נדמה לי מקור המסיבה והמשתה שנוהגים לערוך כאשר מגיע הבן לגיל "בר-מצוה" משוער. אם כי אפשר שהרשב"י ידע שבנו ר' אלעזר כבר הביא גם שתי שערות.

נראין הדברים שאם יש מקום למסיבה ולשמחה כל שהיא, הרי אין זו שמחה ביולוגית אלא של מצוה ענינית. כלומר, שהבן חייב גם במצות שהזמן גרמן, וזו היא גם הסבה והטעם שאנו מברכים בכל יום שלא עשני אשה. וכך אמרו בירושלמי ברכות פ"ט הלא שאנו מברכים שלא עשני אשה שאין האשה מצווה על המצוות. ע"ש. יוצא איפוא

כי הברכה היא הודעה לה' שזיכה אותנו במצות יתרות כלומר מצות שהזמן גרמן אשר הנשים פטורות מהן. ומכאן הטעות של אותן הנשים המברכות "שעשני כרצוננו" שהיא ברכה לבטלה, ומי שתיקנה לא ידע טעם הברכה, והפך ברכה ענינית מחשבתית לברכה ביולוגית. ומכאן טעות נוספת, למי שסובר שחגיגה זו היא חגיגה ביולוגית, טעו ותקנו שהאב "מברך" או "מודה" ברוך שפטרני מעונשו של זה. וברור כי לדעת הרמב"ם שבניו הקטנים של אדם הם כקנינו והם נענשים בעווננו כמ"ש בפ"ו מהלכות תשובה הל' ב. שם כתב שנ' איש בחטאו יומת עד שייעשה איש. ומקורו בספרי פרשת כי תצא, איש בחטאו יומת, גדולים מתים בעון עצמן, קטנים מתים בעון אביהן. ובכתובות דף ח' וירא ה' וינאץ מכעס בניו ובנותיו, דור שאבות מנאצים להקב"ה כועס על בניהם ובנותיהם ומתים כשהם קטנים. ע"ש. א"כ ברור כי הבן צריך לעמוד ולהודות לפני ה' ולומר ברוך שפטרני מעונשו של אב, וכפי שכתבתי בבאורי לרמב"ם בהלכות תשובה שם.

וכיוון שברכות והודאות הללו הם ענייניות ולא ביולוגיות טעו בזמן אחרון ונהגו לעשות "בת מצוה" בהגיע הנערה לגיל שתיים עשרה שנה, ואף בלי ידיעה אם הביאה או לא הביאה. וכבר התריעו גדולי הפוסקים האחרונים היודעים על מה הוטבעו אדני תקנות חז"ל, כגון הגאון ר"מ פינשטיין באגרות משה חלק אר"ח ח"א סי' קד, שם כתב שמקור חגיגת הבת מצוה יסודו מן הריפורמים אשר אין להן חלק בדברי חז"ל, וכך נוהגים גם הקונסרבטיבים. וכך כתב גם הגאון הרב משה שטרן בעל "באר משה" וסיים בדברי אזהרה שמנהג זה נלקח מן הגויים, והנהוג כך עובר משום ולא תלכו בחקות הגוי. ע"ש דבריהם המאלפים הבנויים על אשיות התורה. ואני סבור שיש בדבר גם סלוף דברי חז"ל ומטרותיהם בברכות הללו לכל אורך הקו.

התדרדרות שגויה זו ירדה לשפל נוסף, שמקביל לחגיגת ברית המילה המקודש על כל ישראל באשר ישראל הוא, בריתו של אברהם אבינו, עורכים כיום מסיבה וקוראים ומזמינים אורחים באחד מבתי המלון המפוארים להם וקוראים להם חגיגת ה"ברית". ומזמינים לה אנשים ונשים גם יחד כדרכם וכעלילותם. ולא ירחק היום שיעשו לבת דברים מכווערים כמו שכתב ר' שמשון בלוך בספרו שבילי עולם בחלק אפריקא, שכך נוהגים שבטי ההוטנטוטים. ע"ש.

קצרו של דבר אשריך יהדות תימן המקורית שכל מנהגותיך על טהרת הקדש.

דרשה לבר-מצוה (1)⁷

הרשוני נא רבותי לומר לפניכם דברים אחדים מדברי תורה שהם גם מענין המאורע. אך אקדם תחילה את בואכם ואומר לכם ברוכים הבאים. ועתה לענין.

כפי שידוע לכולכם רבותי, שש מאות ושלוש עשרה מצות נצטוינו בתורה, מהם מאתים ארבעים ושמנה עשה כנגד רמ"ח אבריו של אדם לפי מנין חז"ל, ושלוש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה כנגד שס"ה גידים שבאדם לפי מנין חז"ל, אזכיר עתה מהן רק ארבע מצות עשה והם: יראת ה', תפלין, קריאת שמע וכבוד אב ואם.

פעמים רבות נזכרה יראת ה' בתורה, "ויראת מאלקיך", "את ה' אלקיך תירא", "ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון", "למען תירא את ה' אלקיך לשמור את כל חוקותיו ומצותיו אשר אנוכי מצוה אתה ובנך ובנך כל ימי חיך למען יאריכון ימיך", ועוד ועוד, וכל שכן בשאר ספרי הנביאים והכתובים שמצוה זו חוזרת פעמים רבות מאד. וארבעה הם שנצטוינו ליראה אותם, האחד הוא ה' ברוך הוא, ושלושה בני אדם, והם: המלך וההורים והרב.

נפתח במלך, אמר "שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך", וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים ובספר המצות, "מצות עשה למנות עלינו מלך, וכבוד גדול נוהגים במלך ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם".

בהורים, פסק הרמב"ם "כבוד אב ואם מצות עשה גדולה וכן מורא אב ואם, שנאמר 'כבד את אביך ואת אמך' ונאמר 'איש אמו ואביו תיראו'".

ברב פסק הרמב"ם, "כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וביראתו כך הוא מצווה בכבוד רבו ויראתו יותר מאביו, אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים".

יוצא איפה, כי שלשת בני אדם אלה שוים בכבוד ובמורא, עם זאת אם מחלו על כבודם אנו מוצאים בהם דינים חלוקים. ברב, נפסקה הלכה 'הרב שמחל על כבודו כבודו מחול', גם ההורים שרצו למחול על כבודם אמרו חז"ל כבודם מחול, ולא עוד אלא מצינו שדברים הנראים שהם זלזול בהורים ורצו הם בכך, אמרו חז"ל שזהו כבודם, כלומר שבעשותינו רצונם לא די שאין אנו מזלזלים בכבודם אלא אנו מקיימים מצות כבוד, וכך מסרו לנו חז"ל, מעשה באמו של ר' ישמעאל שבאה וקבלה עליו לפני חכמים, אמרה להם גערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד, באותה שעה נתכרמו פניהם של רבותינו, אמרו אפשר אין ר' ישמעאל נוהג כבוד באבותיו? אמרו לה מה הוא עושה לך, אמרה כשהוא יוצא מבית המדרש אני מבקשת לרחוץ רגליו ואינו מניח לי, אמרו לו הואיל וזהו רצונה זהו כבודה. ומכאן למדנו כי מלוי רצון ההורים יהיה איך שיהיה זהו כבודם. אבל לגבי מלך פסקו חז"ל "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול", אמור מעתה ומה מלך בשר ודם שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אלא חובה מוטלת עלינו להיות כבודו ומראו בליבנו תמיד, מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה שחובה מוטלת עלינו שלא יסור כבודו ומוראו מנגד עינינו על דרך שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד".

והואיל ומטבעו של אדם טרוד ושבוי הוא בידי עסקיו היומיומיים, ועלול הוא לשכוח לעתים את בוראו, לפיכך תקנו חז"ל להזכיר שם שמים על כל פעולותינו והנאותינו, אדם בא ללבוש חלוקו בשחרית צריך לברך מלביש ערומים, בא לנעול נעליו מברך שעשה לי כל צרכי, וכך כל השאר. וכן בא לאכול או לשתות חייב לברך ברכה הראויה לאותו מאכל או משקה, בא להריח ריח טוב חייב לברך ברכה הראויה לו, וכך כל שאר ההנאות, ראה אילנות נאים חייב לברך. ולא רק על דבר נאה, אלא גם על כל שינוי שהנפש מתפעלת ממנו אע"פ שאינו נאה קבעו לו חז"ל ברכה, ראה אדם משונה במבנה גופו או בצבע עורו מברך ברכה הראויה לכך. כל זה כדי להזכיר לאדם על כל צעד ושעל את בוראו, את מלכו, את מי שנשמתו בידו, את מי שאמר והיה העולם.

ברם כל אלה נראים ברשות כי יכול אדם לא לאכול ולא לשתות ולהשאר במלבוש ולא יתחייב בברכה, לכך קבעה תורה חובת תפלה וקריאת שמע בכל יום בבקר ובערב, שעם קומו בשחרית, בטרם צאתו לעבודתו ולעסקיו, יזכור את מי שהחזיר לו נשמתו ויקבל עליו עול מלכות שמים, וכך הדבר בערב בשבו מעסקיו בבואו לאכול ולשתות ולנוח שעה שעלול הוא להתפס למסכות נשפי הרשות אמרה תורה שיקבל עליו עול מלכות שמים, והם הם הערובה להפנותו לעולם המחשבה לבל ישקע עמוק בעולם הגשמיות המוחלטת.

אמנם, הואיל ויש אפשרות שאדם יאמר את הדברים הללו בפיו מבלי שיחשוב בלבו מה הוא אומר, מבלי שיתן את דעתו לאמרי פיו, ואז יהיה בבחינת ויכבדוני בפיהם ולבם רחק ממני, לכן צותה תורה לעשות מעשה בפועל ואמרה וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך, והיא היא מצות התפלין שכל אדם מישראל חייב להניח בכל יום, תפלין על הזרוע ותפלין על הראש, על שני איברים שהם כל יישותו של אדם, הראש שהוא מקור הדעה וסמל המחשבה, והזרוע שהוא סמל הכח והמעשה, שכל זמן ששני אלה קשורים והדוקים בשמו של מי שאמר והיה העולם אין האדם עלול לסור מדרך הישר. ומענין הדבר כי סביב הראש מספיקה רק כריכה אחת לרמוז לאדם שכל זמן שלמד לדעת את בוראו בכל הקף המחשבה ובכל צדי הרעיון דיו בכך ואינו עלול לטעות עוד, אך בעולם המעשה לא די בכריכה אחת, לא די במסגרת אחת, כי על אף ידיעתו את האיסור שלא יושיט ידו לממון חבירו, לרכוש הזולת, עלול הוא ברגעים מסויימים ברגעי חולשה למצוא לעצמו התרים של שוא והבל מחמדת הממון, לכך באו על הזרוע כריכות רבות קשרים ועוד קשרים מסגרת על גבי מסגרת, ללמד שצריך האדם לעשות לעצמו סייגים רבים לבל ימעדו אשוריו.

שמח אני שהגעתי לגיל המצות וזכיתי לקיים גם מצות הנחת תפלין ככל אדם מישראל, זכיתי והגעתי לכלל גדול מצווה ועושה, לכן משום שנאמר "במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל", הנני מברך ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה להיות גדול המצווה ועושה.

ועתה עם סיום דברי הנני מודה להורי היקרים שגדלוני וחנכוני על ברכי התורה והמסורת וראגו לכל מחסורי מעודי ועד עתה ועוד ידם נטויה, והנני מברכם שיזכו לאריכות ימים בחיי שלום נחת ושלחה, כן הנני מברך את כל דודי היקרים שיזכו לרוות נחת מבניהם, והנני מודה לכולכם רבותי בשמי ובשם אבי ואמי על שכבדתם אותנו ובאתם להשתתף בשמחתינו. ברוכים תהיו.

דרשה לבר-מצווה (2)⁸

תקופה גדולה עוברת בימינו אלה על העם היהודי כולו בכל רחבי תבל, תקופה שלא היתה כמוה מאז חורבן הבית זה כאלף ותשע מאות שנה. מוקד ההתרחשויות בעולם היהודי חזר להיות שוב ישראל בארץ ישראל. הגבורה העילאית אשר התגלתה שוב בבחורי ישראל הדהימה מחדש את כל אומות העולם. זכיתי ובתקופת הגיעי לגיל הבגרות לפי מושגי היהדות חזרו שוב ימים גדולים לישראל. כי תורת ישראל קבעה את גיל שלוש עשרה שנה לנער היהודי כתקופת מעבר מגיל הילדות לגיל הבגרות. מנער נהפך האדם הישראלי לאיש החייב בכל חיובי האיש הבוגר, כל זכויות החברה היהודית מבחינה דתית חלים עליו. ושבע שנים רצופות קבעה היהדות לכל אדם מישראל ללמוד תורת ישראל ומסורת ישראל בטרם יחולו עליו חובות מדיניות וצבאיות, כי בגיל זה, כלומר בגיל שלוש עשרה שנה, חלים על האדם מישראל כל חובות הדת ומסורת ישראל, והרי הוא נחשב לאיש לכל דבר פרט לחובות צבא והגנה שהתורה קבעה חלותם על האיש הישראלי מבין עשרים שנה ומעלה. תקופה של שבע שנים אלה ניתנו לאדם מישראל ללמוד, להתחנך ולהתרגל לתורת ישראל ולמסורת היהודית, לספוג בקרבו את מוסר היהדות ונמוסיה. שבע שנים אלו ניתנו לעצוב דמותו של הנער היהודי ולגבוש מושגיו היהודים בטרם יצא אל העולם הרחב של החובות הכלליות. כי אין תורת ישראל ענין של דת ואמונה בלבד, תורת ישראל היא גם גבוש אומה ורכוזה במושגיה, במנהגיה ובהליכותיה המיוחדים. וככל מושג של אומה הדורשת שלטון עצמי מוגדר, ולא תנועה דתית בתוך ים העמים השונים, אלא אומה בכל תנאיה ושלוחותיה מכל הבחינות, דתית, מסורתית, לאומית ומדינית גם יחד. ובזה טעו וטועים אומות העולם בכל הדורות ובכל הזמנים. כבר מראשית הופעת אבי האומה אברהם אבינו, חשבוהו האומות בזמנו לתנועה דתית מחשבתית בלבד, ולא העלו על דעתם שהוא גם כח מדיני שלטוני מיוחד. כאשר בא כדרלעומר וחביריו לכבוש חבל ארץ זה לא שת לבו לאותו נשיא קבוצה המטיף לאמונה מיוחדת, לא הביא בחשבון את אברהם אבינו המטיף בזמנו לאמונה באל אחד אלקי השמים והארץ, וחשב אותו ואת חניכיו לתנועה דתית בלבד, ופנה

8 דרשה כללית המדברת על פרשות בספר שמות, אך אינה צמודה לפרשת השבוע.

להלחם באותם מושלים מדיניים מלכי סדום וחבריו ויתר אותם הנסיכויות שכבש בדרכו. ודוקא התעלמותו זו עלתה לו במחיר יקר, שלא עברו ימים אחדים והנה אותו מטיף דתי נתגלה כמצביא אמיץ ונבון, אותה תנועה דתית נתגלתה כתנועה מדינית אדירה, "ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם, וירדפם עד חובה אשר משמאל לדמשק". ואותה נימה מדינית שביהדות היא אשר הרגיזה את פרעה מלך מצרים.

בשבועות אלה קוראים אנחנו בסדר כל שבת ענייני גאולת ישראל ויציאתם ממצרים. והנה בפרשת שמות אנו מוצאים: "ויאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל, לא ידעתי את ה'". הדבר מפליא. הן בני ישראל שוכנים בארצו למעלה ממאתים שנה, שבט מגובש בלשונו, במנהגותיו ואף במלבושיו, כפי שמסרו לנו חז"ל שלא שנו ישראל במצרים לא לשונם ולא שמותיהם ולא מלבושיהם, והאם יתכן שלא שמע פרעה על אמונתם של נתיניו? ולא עוד, אלא עם בולט, מוכר וידוע היטב לשלטונות, שלא מעט התייעצויות הקדיש פרעה וחכמיו היאך לדכא את ישראל, כמו שכתוב "הבה נתחכמה לו פן ירבה". אלא בתחילה התיחסו אליהם כאל תנועה דתית בלבד, ובמשך הזמן החלו לגלות בהם תנועה מדינית שעלולה להצטרף לאויב נגד המצרים, כמו שכתוב: "והיה כי תקראנה מלחמה, ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו", אבל לא עלה עד כה על דעת המצרים שהיהודים מסוגלים לחשוב את עצמם כעם רבוני שהגנתו מוטלת עליו הוא. והנה, כאשר בא משה ואמר לפרעה "נלכה נזבחה לאלקיניו פן יפגענו בדבר או בחרב", נודעזע פרעה. אלו אמרו "נזבחה פן יפגענו בדבר", היה פרעה מבין שהם חוששים מדבר בידי שמים, ויתכן שהיה נאות לדרישתם. אבל כאשר אמרו "או בחרב", לא יכול היה להשלים עם רעיון עצמאות זה. כלום הגנת המולדת המצרית מוטלת עליהם? האם אם יבוא עם זר להלחם במצרים מוטל עליהם לעשות הכנות לקדם את פני המלחמה? האם הם ממשלה בתוך ממשלה? ואת זאת לא יכול היה פרעה להבין. קבוצה הדורשת בפירוש לאפשר לה להתארגן למלחמה נגד כל הבא נגדם בחרב. לכך ענה "מי ה' אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל".

נקודה זו היתה ועדיין היא גורם ההפתעה בכל הדורות בגילויי הגבורה היהודיים, מפני שהביטו עליהם כעל תנועה דתית, ולא ידעו כי תורת ישראל, מסורת ישראל, היא המגבשת את העם היהודי לעם ולאומה, וכמו שכתב רבינו סעדיה גאון בספרו האמונות והדעות "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה". ולפיכך קבעה התורה גם מצוות מדיניות, מינוי מלך על כל ישראל, ואף למנות שופטים ושוטרים לכל עיר ולכל שבט. ואף הטילה על כל אחד מישראל מצוות מעשיות רבות שעל ידם מבליט הוא את השתייכותו לעם היהודי, וכפי שאמרו חז"ל "לא נתנו מצות אלא לצרף בהן את הבריות". אפשר להבין אמרת חז"ל זו בשני כוונים. האחד, לצרף ולגבש את האומה ולאחד את כל חלקיה על ידי השתייכותם לתורה אחת ולמסורת אחת. והשני, לצרף ולזכך את מושגיו של האדם מישראל, לבל יהיה האדם כחית היער וכבהמת השדה לעבוד לאכול ולשתות ולישן וחזור חלילה, לעבוד כדי לאכול, לאכול כדי לעבוד. אלא הפנתה תורת ישראל את האדם

מישראל אל עולם המחשבה. בקום האדם היהודי משנתו אינו רץ מיד לעסקיו ולטרדותיו, אלא פונה הוא מיד לעולם המחשבה, להרהר קמעא בכורא העולם, ביוצר הכל. קורא קריאת שמע ומתפלל, שכך היה מנהגו של יעקב אבינו ככתוב: "ויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה'". ולא רק באמירה ובמחשבה בלבד אדם עובד את ה' יום יום, אלא גם במעשה בפועל. אדם משכים ומניח תפלין, תפלין על הראש ותפלין על הזרוע. הראש שהוא מקור המחשבה והזרוע שהוא מקור המעשה, שניהם יחד צריכים להיות קשורים באלקי ישראל, בתורת ישראל, במסורת ישראל ובמוסר היהודי. באלקי ישראל, שכן תפלין הללו מה כתוב בהן? "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד". בתורת ישראל ובמוסר היהודי שכן נאמר באיש אשר אלה הם הליכותיו "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

עם סיום דברי הנני מודה להורי היקרים שגדלוני וחינוני ברוח ישראל, ודאגו לכל מחסורי. כן הנני מודה לסבי ולסבותי שהעניקוני מברכותיהם ואיחוליהם, והרעיפו עלי מאהבתם וחבתם.

ולכולכם רבותי הנני מודה בשמי ובשם הורי שהואלתם לכבדינו ולבוא להשתתף בשמחתינו. ברוכים תהיו.

לפרשת נח⁹

בשנת תש"מ אמר אחי עמית את דרשת הבר מצווה שלו, בהמשך הדרשה דן בחקירת האחרונים אם התורה ניתנה לכל ישראל וכל ישראל חייבים בה, גדולים וקטנים גברים ונשים, אלא שהנשים נפטרו ממצוות עשה שהזמן גרמא, וקטנים נפטרו מכל המצוות משום שאינם בני דעת, אבל מעיקרא הכל היו בכלל החיוב, או שמעיקר הציווי לא נכללו הקטנים כלל, ולא משום שקטן אינו בר דעת אלא שמעיקרא אינו בכלל החיוב, ונפקא מינה לכמה חיובים.

אחי הביא לדוגמא קטן שאכל בסוף שנת שלוש עשרה וסיים סעודתו עם חשיכה ליל שלוש עשרה ויום אחד, אם חייב בברכת המזון מן התורה או רק מדרבנן, אם נניח שפטורו כשהיה קטן הוא משום שלא היה בר דעת, הרי עתה שהוא בר דעת יהיה חייב לברך מן התורה, ואם פטורו משום שלא היה בכלל הציווי הרי גם עתה שביעתו היתה כשהיה פטור, ולכן יהיה חייב רק מדרבנן. ואחי עמית הפסיק כאן ואמר שהניח את ההמשך לי ולעידו.

9 דרשת בר-המצוה, של עוז יעקב קאפח, נכדו של הגר"י קאפח, תשמ"ח.

ואע"פ שמן הדין אינו יכול לחייב אותי, אך כיוון שדרשו חז"ל לפסוק "כבוד את אביך ואת אמך" ו"ו שבתיבת "ואת" – לרבות אחיך הגדול, לפיכך אמשך מועט במה שהתחיל כדי לקיים הבטחתו.

דוגמא שניה שבה דנו האחרונים, קטן שגדל בתוך ימי ספירת העומר, אם הקטן היה בכלל החיוב אלא שפטורו משום שאינו בר דעת, הרי עתה כשהגיע לכלל גדלות חייב להמשיך את הספירה מן התורה, אע"פ שתחילתן בקטנותו, כיוון שגם אז, כלומר בקטנותו, היה עליו חיוב תורה ופטורו היה מטעם צדדי, אך אם לא היה עליו חיוב כלל גם עתה לא יהיה חייב בספירה מן התורה אלא מדרבנן, לפי שנאמר בהן "תמימות", כלומר כולן מצוה אחת. ולכאורה יש בדבר להקל ולהחמיר, כשהיה קטן היה חייב לספור בברכה מדין חינוך, עתה כשגדל לכאורה אינו רשאי לספור בברכה כיון שאינו עושה מצוה והרי ברכתו ברכה לבטלה וחיוב דרבנן נפסק ממנו, ונמצא חומרו קולו. אומנם, כל זה למי שסובר שכל הספירה מצוה אחת, אבל לדעת הסוברים שכל יום מצוה בפני עצמו וראיה שהרי אנו מברכים כל יום על הספירה, ואילו היו מצוה אחת היה די בברכה אחת כיון דלא מפסקי לילות מימים והחיוב נמשך ארבעים ותשעה ימים, וכעין מה שאמרו במסכת סוכה בברכת הסוכה למאן דאמר שמברך אחת, אע"פ שנדחת סברא זו משום שכשאדם יוצא מן הסוכה הפסיק מצותה לפיכך נפסק שמברך כל אימת שיכנס לה. ברם בעומר אין אדם יכול לצאת ממנו, ולפיכך לשיטה זו כלומר שכל יום הוא מצוה בפני עצמה אין מקום לכל החקירה הזו.

ולעצם הדברים נראה שכל ההנחה אם פטור הקטן מן המצוות הוא רק משום שאינו בר דעת יש לה אולי מקום בראש למאן דאמר מצוות צריכות כוונה. אך לדידן דקימא לן מצוות אין צריכות כוונה אי אפשר לומר שפיטור הקטן מפני שאינו בר דעת, לפיכך נראה ברור שקטן לא היה בכלל החיוב כלל. אומנם יש מצוות שמעשי קטן כשרים בהם דוקא כשגדול עומד על גביו כגון שחיטה, ואין זה משום שצריך כוונה כי אין הגדול עושה כוונה בשביל הקטן אלא לשמור שלא יקלקל, כי חזקת מעשה קטן מקולקלים. והדיון בנושא זה הוא רחב מאוד, לפיכך גם אני אפסיק כאן ואניח את ההמשך לאחי עידו, ורק אומר כמה מילים מענין הפרשה.

בפרשת השבוע נאמר: "ויאמר אלקים זאת אות הברית אשר אני נותן ביני וביניכם ובין כל נפש חיה אשר אתכם לדורות עולם. את קשתי נתתי בענן והיתה לאות ברית ביני ובין הארץ". זאת אות כללית נתן ה' בינו ובין כל יושבי תבל, האדם ויתר כל החי אשר על הארץ. נוסף על כך נתן ה' לישראל עוד שלוש אותות יחודיים להם. האחת כללית לכל ישראל, והיא השבת. וכך נאמר: "ושמרתם את השבת כי אות היא ביני וביניכם". ושניה אמנם אות לפרט, אך פעולתה היא אחת בלבד בחיים והיא המילה, ובה נאמר: "ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם", והוא נעשה לאדם על ידי

אחרים, "הימול לכם כל זכר". השלישית הוא התפילין שבו נאמר: "והיה לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך", אות זו גדולה מכולן שאדם עושה אותה לעצמו בעצמו יום יום.

גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שכל אומות העולם מרדנים, בעטנים, בלתי נשמעים ככל יתר חיות היער, לפיכך לא מסר להם שמירת האות אשר נתן בינו ובין באי עולם, אלא הניחו בידו: "והיה בענני ענן על הארץ, ונראתה הקשת בענן", מה שאין כן האותות שנתן בינו לבין ישראל מסרם להם לפי שגלוי וידוע לו שהם ישמרו על קיומם. "ושמרתם את השבת", "ונמלתם את בשר ערלתכם", ומיוחדת מכולם התפילין שכל אדם מישראל ההולך בתורת ה' משכים לשחר יומו ופוקד את האות אשר נתן ה' בינו לבינם. חביבין ישראל שמסר להם הקב"ה את האות אשר נתן בינו לבינם, חיבה יתרה נודעת להם שמסר הקב"ה בידם את המלאכים המשמרים אותם, וכמו שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מזוזה "חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא ויפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגייתו בהבלי הזמן, וידע שאין שם דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים, כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם".

לפרשת לך לך

מורי ורבותי, אורחים נכבדים, הן עתה מלאו לי שלש עשרה שנה אשר לפי משפטי התורה מגיע האדם מישראל בגיל זה לגיל הבגרות, ומגיל זה והלאה חייב הוא בכל מצוות האמורות בתורה, בגיל זה מסיים היהודי את גיל הילדות והנערות ועובר לגיל הגדלות אשר מעתה כל מעשיו ופעולותיו מחייבים אותו, וכפי הנוהג שהתפשט בישראל שהנער בהגיעו לבר מצוה אומר דרשה, לכן הרשוני נא לומר לפניכם דברים אחדים מענין הפרשה שהוא גם ענין המאורע.

בפרשת השבוע נאמר "ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך, ויאמר אברם אל מלך סדום הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ, אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך ולא תאמר אני העשרתי את אברם".

ברור הדבר כי מן הדין לא היה אברהם אבינו חייב להחזיר מאומה למלך סדום מפני שכבר זכה בכל הרכוש מן ההפקר, וכך פסק הרמב"ם שיירה שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס וטרפה אם אינם יכולים להציל מידם וקדם אחד מהם והציל הציל לעצמו, וגם הנפש כלומר כל אנשי סדום כבר זכה בהם אברהם ויכול היה לכבוש

אותם לעבדים ולשפחות. ואף מלך סדום ידע שכבר זכה אברהם בכל ולפיכך לא בקש מאברהם שיחזיר לו אלא בקש שיתן לו מתנה ולפיכך אמר "תן לי הנפש". ואברהם מתוך נדבות לב שהיתה בו לא רק שנתן לו הנפש כפי שבקש אלא אף נתן לו הרכוש מה שלא בקש, כי נדיבות הלב היתה אצל אברהם מדה יסודית ותכונה נפשית, ועל זה שנינו במסכת אבות כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הרי זה מתלמידיו של אברהם אבינו עין טובה ונפש שפלה ורוח נמוכה. וכתב שם הרמב"ם בפירושו "עין טובה של אברהם הוא אמרו למלך סדום אם מחוט ועד שרוך ואם אקח מכל אשר לך שזו תכלית ההסתפקות שיעזוב ממון גדול ולא ייהנה ממנו אפילו בשיעור מועט". ושואלים, הלא אמרו חז"ל בגמרא יומא קיים אברהם אבינו כל התורה כולה שנאמר "עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורת". ופירש רב אשי ותורת אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. והלא מקרא מפורש בתורה ולא תחנם, וקבלו חז"ל בפירושו לא נתן להם מתנות חנם, וכך פסק הרמב"ם בהלכות עבודה זרה, ואסור ליתן להם מתנות חנם שנאמר לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכור לנכרי, לנכרי במכירה ולא בנתינה. ואם כן היאך נתן אברהם אבינו למלך סדום מתנת חנם כל הנפש וכל הרכוש, אלא שאברהם אבינו ראה בחזרת הרכוש למלך סדום קדוש ה' ופרסום מציאותו ויחודו בעולם, וכמו שמצאנו שאבדת הגוי מותרת ואסור להחזירה, ואף על פי כן אם היה בהחזרתה קדוש השם מצוה להחזירה וכמו שפסק הרמב"ם בהלכות גזלה ואבדה, אבדת הגוי מותרת שנאמר אבדת אחיך, והמחזירה הרי זה עובר עבירה מפני שהוא מחזיק יד רשעי עולם, ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידוע שהם בעלי אמונה הרי זה משובח. והואיל וכל כוונתו של אברהם אבינו היתה לקדש שם שמים לפיכך זכה וניתנה לבניו מצות התפלין וכמו שאמרו חכמינו בגמרא חולין, אמר רבא בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל לפיכך זכו בניו לשתי מצות לחוט תכלת ורצועה של תפלין, בשלמא רצועה של תפלין כתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך, ותניא ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפלין של ראש, אלא חוט של תכלת מאי היא, דתניא ר' מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל הצבעונין מפני שתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לאבן ספיר ואבן ספיר דומה לכיסא הכבוד דכתיב ויראו את אלקי ישראל ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר. וגדולה היא חשיבותן של שתי מצות אלה בישראל כלומר מצות הציצית ומצות התפלין, וכמו שכתב הרמב"ם בהלכות תפלין, חייב אדם למשמש בתפלין כל זמן שהם עליו שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחד שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד והתפלין יש בהם עשרים ואחד שמות של הקב"ה בשל יד וכמותן בשל ראש, לפיכך קדושת התפלין קדושה גדולה שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק, לפיכך צריך אדם להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא. אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפלין. ובהלכות ציצית כתב הרמב"ם, "לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן שנאמר וראיתם אותו

וזכרתם את כל מצות ה'". שכל זמן שהאדם זהיר בציצית יזכור תמיד יחוד שמו של הקב"ה, ויזכור אהבתו, ויעור משנתו, ושגייתו בהבלי הזמן וידע שאין שם דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק לו שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

ועם סיום דברי הנני מביע את רגשי תודתי מעומק הלב להורי שגדלוני על ברכי התורה ומסורת ישראל ודאגו לכל מחסורי. כן הנני מברך את שני סבי ושתי סבותי שיזכו להאריך ימים בטוב ושנים בנעימים, ויזכו לרוות נחת מבניהם ניניהם ונכדיהם, ולכולם רבותי הנני מודה בשמי ובשם הורי שהואלתם לבוא ולהשתתף בשמחתינו. ברוכים תהיו.

לפרשת וירא

ברשותכם רבותי, אורחינו הנכבדים, אומר דברים אחדים מענייני פרשת השבוע, בקשר לענין המסיבה הזו. פרשתינו השבוע היא פרשת וירא, מסתיימת בפרשת העקידה. בפרשה מופלאה זו מכל הבחינות והמבחינים האריכה התורה לכאורה הרבה בפרטים, לדוגמה בפתיחה "והא' נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני, ויאמר קח נא את בנך", והיתה יכולה לומר נסה את אברהם ויאמר לו קח נא, וכך בכל משך הפרשה. ועל כולם או כמעט כולם כבר עמדו חז"ל ודייקו ודקדקו בכל מלה ובכל אות שנראית לכאורה מיותרת או חסרה, וביררו מדוע נכתב כך ולא כפי שנדמה לנו שהיה ראוי. לדוגמה, בפסוק השני נאמר "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק". חז"ל שאלו שיש בזיהוי זה ארבע כפילויות, האחת את בנך, השנית את יחידך, השלישית אשר אהבת, הרביעית את יצחק. וכך אמרו חז"ל, אמר לו הקב"ה לאברהם קח נא את בנך, אמר לפניו שני בנים יש לי, לאיזה מהם, אמר לו את יחידך, אמר לפניו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו, אמר לו אשר אהבת, אמר לפניו לזה אני אוהב ולזה אני אוהב. אמר לו את יצחק. ובדומה לזה דייקו כל אות. לדוגמא בפסוק שלישי נאמר ויבקע עצי עולה, ולכאורה היה צריך לומר ויבקע עצים לקרבן, וכאשר אמר עצי עולה, משמע לא סתם עצים אלא עצים המיוחדים לעולה. מבין הראשונים שעמדו על דיוק ביטוי זה הוא הרמב"ן, וכך כתב: ויבקע עצי עולה, זריזותו במצוות אולי לא ימצא שם במקום ההוא עצים, והולכים שלשה ימים, או שהיה אברהם פוסל לקרבן עץ שנמצא בו תולעת כדין התורה, ולקח מביתו עצים טובים לעולה, ולכן אמר ויבקע עצי עולה, אלו דברי הרמב"ן. וכבר שואלים על דבריו, וכי בא הכתוב לשבח את אברהם שלא הביא עצים פסולים? הרי זה דבר המובן מאליו? לפיכך פירשו שהכתוב בא לציין שאברהם לא הקריב עצים

פשוטים אף כי כשרים הם, משום "הקריבהו נא לפחתך". אלא בחר מתוך העצים הכשרים עצים מובחרים הראויים להקרא עצי עולה, וכמו שפסק הרמב"ם בהלכות אסורי מזבח, כל העצים החדשים כשרים למערכה, וכאלו היו רגילים במורכבות של תאנה של חורשים, ובשל אגוז, ובשל עץ שמן. לפיכך ספרה תורה שבחו של אברהם אבינו שבחר להגיש לפני ה' מן המובחר האפשרי שיש לו, וכפי שהעיד הכתוב "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה'". לפיכך חייבים אנו להשתדל ללכת בדרכיו של אברהם אבינו לעשות המצוות מן המובחר, וכך פסק הרמב"ם בסוף הלכות אסורי מזבח, מאחר שכל השמנים כשרים למזבח למה נמנו, כדי לידע היפה שאין למעלה ממנו, והשווה, והפחות. שהרוצה לזכות עצמו יכוף יצרו הרע וירחיב ידו ויביא קרבנו מן היפה המשובח ביותר שבאותו המין שיביא ממנו, הרי נאמר בתורה והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן וישע ה' אל הבל ואל מנחתו. והוא הדין בכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהא מן הנאה והטוב, אם בנה בית תפלה יהיה נאה מבית ישיבתו, האכיל רעב יאכיל מן הטוב והמתוק שבשולחנו, כסה ערום יכסה מן היפה שבכסותו, הקדיש דבר יקדיש מן היפה שבכנסיו. וכן הוא אומר: "כל חלב לה".

בפרט מצות ציצית ותפלין שבהם אדם מתעטף ומתעטר ועומד לפני ה' כעבד לפני רבו, מתעטף בציצית, מתעטר בתפלין, שהם הם המלאכים המלווים את האדם. והן עתה, בהגיעי לגיל חיוב במצוות מן התורה, זכיתי לתפלין נאים ומהודרים, לטלית נאה ומהודר, קיימתי אני בעצמי ועשו להם ציצית. וכך כתב הרמב"ם בהלכות תפלין, קדושת התפלין קדושה גדולה היא, שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו, הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק, וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו. ובסוף דיני מזוזה כתב: חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה, ויזכור אהבתו, ויעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים הראשונים, כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הן המלאכים שמצילים אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

הנני מודה לה' שהחייני וקיימני עד כה, ותודתי להורי שגדלוני ונכונני על ברכי התורה והיראה. ותודה לכולכם רבותי שטרחתם ובאתם להשתתף בשמחתינו שמחת מצוה זו, ברוכים תהיו.

לפרשת תולדות

בפרשת השבוע נאמר "ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק". וכבר שאלו רבותינו לשם מה הכפילות הזו, אברהם הוליד את יצחק אחר שאמר ואלה תולדות יצחק בן אברהם, אלא אמרו חז"ל שבא הכתוב להודיענו כי כשם שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה, כך יצחק אבינו קיים כל התורה כולה. ובכללן שלש המצוות שבתורה שנקראו אות, שהם אות ברית בין ה' ובין ישראל.

השבת היא אחת משלש מצוות שניתנו לישראל אשר נקראו אות, השבת והמילה והתפלין. השבת הרי נכפלה בה האות שתי פעמים, ובמילה נאמר "ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם". בתפלין נאמר בספר שמות "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים". ונאמר עוד "והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך כי בחזקת יד הוציאנו ה' ממצרים". ובספר דברים נאמר "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך", ונאמר "וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם".

לאות השבת נאמר בתורה שני נימוקים האחד כלל עולמי והשני ייחודי לישראל בלבד, כלומר האחד מצד הבורא יתעלה והאחד מצדנו אנו, הכלל עולמי והוא אשר מצדו יתעלה הוא "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ", להחדיר ולקבוע בתודעת האדם מישראל על ידי מצות השבת כי ה' ברא את העולם יש מאין. וזהו יסוד היסודות של תורת ישראל והיהדות, והטעם השני הייחודי לישראל הוא האמור בספר דברים "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת".

לאות המילה הרי נאמרו בו טעמים רבים ואחד מהם כדי שיהא חותמו של הקב"ה טבוע בגופו של האדם מישראל, כמי שהוא מוכתב למלכותו של הקב"ה, כי בכל יתר האותות יכול הוא האדם להתכחש להן בשעת מבחן ובזמן סכנה, מה שאין כן אות המילה שעל ידה אין האדם יכול להתכחש ליהדותו, שהרי חותם יהדותו טבוע עליו.

ועתה לאות האחרון שהוא גם ענין המאורע הוא אות התפלין. התורה צותה להניח תפלין על הראש שהוא מקור המחשבה, ותפלין על הזרוע שהוא מקור כח העשייה. התפלין על הראש בא להזכיר לאדם לבל יסטה ממחשבת תורה ויהדות למחשבות זרות ועל זה נאמר "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם", אדם עומד ממטתו בשחר יומו פותח בהודאה לה' אשר נפח נשמה באפו, מברך ברכות השחר שכולן הודאה לה' על החסדים שהוא עושה עם האדם ומספק לו צרכיו יום יום, פונה לבית הכנסת מניח התפלין כלומר שמו של הקב"ה על ראשו וקורא קריאת שמע ומתפלל, וכיון שמשחר יומו פונה לענינים שבקדושה ערוכה היא שאוירת הקדושה תחפוץ אותו כל היום כענין שנאמר חופף עליו כל היום. כן צוותה התורה להניח תפלין על הזרוע שהוא מקור כח

העשייה של האדם, ושתי מטרות לפעולה זו, האחת שיתן האדם אל לבו כי כל יכולת העשייה שבו היא מאת ה', וה' הוא המדריכו והמנחה אותו בכל אשר הוא עושה כענין שנאמר אל תאמר בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אלא תן אל לבך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. והמטרה השניה להזכיר לאדם מצות התורה לבל ישלח ידו לרכוש שאינו שלו, ולבל ישיג את ממונו בדרכים לא כשרות, כי הלהיטות אחרי הממון עלולה לסנוור עיני האדם ולגרום לו לעבור על דעתו ועל דעת קונו, כענין שאמרו חז"ל שהגזל נפש האדם מחמדת אותו, לפיכך צוותה תורה לקשור את התפלין על היד להזכיר לו שיעצור את ידו ולא ישלחנה למה שיש בו נדנוד עברה. ועל זה כתב הרמב"ם בהלכות תפלין: קדושת התפלין קדושתן גדולה היא שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. וכל שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה שהרי בארבע פרשיות צוה על תפלין של ראש ועל תפלין של יד, וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים שנא' ה' עליהם יחיו.

עם סיום דברי הנני מברך את הורי שגדלוני וחנכוני על ברכי התורה, ותפילתי שאזכה ויזכו הם שאמשיך הלאה בדרך התורה והמצוות.

הנני מודה לכולכם רבותי שכבדתם אותנו וטרחתם לבוא להשתתף בשמחתנו.

ברוכים תהיו.

לפרשת וישלח

ברשות מורי ורבותי, אורחים נכבדים!

מסורת נאה נשתרשה ברוב בתי ישראל, לאפשר לנערים בהגיעם לעול מצוות לשאת מקצת דברי תורה מענינא דיומא ומלות ברכה.

מאושר אני להמנות מעתה עם קהל הבוגרים בישראל, ומודע אני לכובד המשמעות של שלב זה בחיי, שהנה קבלת עול מלכות שמים ע"י קיום מצוות התורה והכרה באחריות למעשי מכאן ולהבא.

בפרשת השבוע, פרשת "וישלח", נאמר: "ויאמר אלקים ליעקב קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מזבח לאל הנראה אליך", ומיד אחריו נאמר: "ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו, הסירו את אלוהי הנכר אשר בקרבכם והטהרו ונקומה ונעלה בית אל".

יעקב נצטוה לעשות מזבח לעבודת ה' ולא יותר, אך יעקב הבין כי לא יתכן לעבוד את ה' ללא טיהור המחשבה וללא טיהור המעשים, ולפיכך ציווה לביתו: "הסירו את אלוהי הנכר אשר בקרבכם" – אלו המחשבות הזרות, "והטהרו" – זה טיהור המעשים, ובו הוראה לדורות כי ללא שתי פעולות יסוד הללו אין האדם יכול לעבוד את ה'.

בכתבי הקודש נאמר: "טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו". ראוי להזכיר בהזדמנות זו את מסורת יהודי תימן שלא להמתין עד הגיע הבן לגיל 13 שנה ורק אז להניח תפילין, אלא בהתאם להוראת חז"ל בברייתא וכפי שפסק הרמב"ם: "קטן היודע לשמור תפיליו, אביו מניח לו תפילין. שכן התפילין הן פארו של האדם בישראל כפי שזכר בספר יחזקאל הנביא בפסוק "פארך חבוש עליך".

התפילין חלין כנגד שני אברים באדם:

תפילין של הראש – רצועתו מקיפה את כל הראש המכיל את כלי המחשבה, והוא המוח, בכדי לרמוז לו שלא יפנה את מחשבתו מהמצווה עליו, ובוודאי שלא יסיר את בטחונו ממי שאמר והיה העולם.

תפילין של יד – מקיפין אבר בגוף האדם המסמל את המעשה, בכדי להזהירו מפני עבירות שנפשו של אדם מתאווה להן בדרך כלל, כמו: גניבה, גזל וכיוצא בהן, כיוון שנפש המרוקנת מהתורה ומצוותיה עלולה להכשל בהן.

ועוד כתב הרמב"ם שקדושת התפילין גדולה היא, שכל זמן שהתפילין על ראשו ועל זרועו, יהא עניו וירא שמים, אינו נמשך אחרי שיחה בטילה ואינו נגרר אחר מחשבות פסולות אלא מכוון את מחשבתו לאמת ולצדק, וכל הרגיל בתפילין מאריך ימים כפי שנאמר: "ה' עליהם יחיו".

לפיכך פסק הלכה שחייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהן עליו, בכדי שלא יסיח דעתו מהן אפילו לרגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ של הכהן הגדול בישראל, שהציץ, אין בו אלא שם אחד של הקב"ה, ובתפילין יש 21 שמות של ה' יתברך, בתפילין של ראש ושכמותן בשל יד.

דעת הרמב"ם היתה חד משמעית, שקיום לישראל כעם וכאומה מותנה בקיום מצוות התורה וכמאמר רב סעדיה גאון "שאינן אומתנו אומה אלא בתורותיה", כלומר התורה שבכתב והתורה שבעל פה.

ולסיום, ברצוני להביע במעמד חגיגי זה את רגשי הוקרתי ותודתי להורי ולמשפחתי היקרים על שגדלוני וחנכוני ברוח התורה והעניקו לי מסגרת חיים נאותה לקיום המצוות. תפילתי שה' יזכרם לבריאות, לנחת וכל טוב.

כמו כן שלוחה ברכתי לחיילי צה"ל העומדים על משמר ארצנו, ויהי רצון שה' ישמרם ויעטרם בכתר ישועה ונצחון ויצליח דרכם.

תודתי העמוקה גם לכם, קרואים נכבדים, על שהואלתם לטרוח ולהשתתף בשמחתי. ברוכים תהיו.

לפרשת וישב

ברשות הורי היקרים, וברשות מורי ורבותי, אומר לפניכם מלים אחדות ביום חגי זה מענין פרשת השבוע, ומענין המאורע בעת מלאת לי שלש עשרה שנה, גיל שבו מתחייב אני בכל המצות ככל בוגר בישראל.

פרשת השבוע היא פרשת וישב יעקב. בפסוק השלישי נאמר וישב ישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו. חז"ל דרשו חביב היה יוסף לפני אביו שנאמר וישב אהב את יוסף, חביבה ירושלים לפני הקב"ה, שבאותם לשונות החיבה מיעקב אבינו ליוסף כך היו לשונות חיבת ירושלים. ביוסף נאמר וישב ישראל אהב את יוסף, ובירושלים נאמר אוהב ה' שערי ציון. ביוסף נאמר ויהי יוסף יפה תאר, ובירושלים נאמר העיר הזאת שיאמרו כלילת יופי. ביוסף נאמר והנה השמש, ובירושלים נאמר ולא יהיה לך עוד השמש. ביוסף נאמר והנה אנחנו מאלמים אלומים, ובירושלים נאמר בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו. ביוסף נאמר לך נא ראה את שלום אחיך, ובירושלים נאמר שאלו שלום ירושלים. ביוסף נאמר ויט אליו חסד, ובירושלים נאמר על כן משכתיך חסד. ביוסף אמר וילבש אותו בגדי שש, ובירושלים נאמר עורי עורי לבשי עוזך ציון. ללמדנו כמה חביבה ירושלים לפני הקב"ה.

וכשם שחיבב הקב"ה את ירושלים, כך מחבב הוא את יושבי ירושלים ומוחל חטאיהם שנאמר העם היושב בה נשוא עון. ודוקא בזמן ששומרים מצות ה' ומקיימים תורתו, כשם שאהבת יעקב ליוסף היתה בגלל חכמתו שנאמר כי בן זקונים הוא לו, ופירשו חכמינו בן חכם, כמו שאמרו זקן זה שקנה חכמה. ובגלל שקיים מצות אביו שכך נאמר בפרשת השבוע "ויאמר ישראל אל יוסף לך נא ראה את שלום אחיך", ושם נאמר שיוסף קיים מצות אביו, כך עם ישראל בזמן שלומדים תורה ומקיימים מצות ה' הוא אוהבם.

שש מאות ושלוש עשרה מצות נאמרו בתורה, מהם מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה, ושלוש מאות וששים וחמש מצות לא תעשה. בין מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה שנצטוינו בהם הוא התפלין, תפלין על הראש ותפלין על היד. תפלין של ראש מקומו מעל המצח, מקור הדעת והתבונה, מקור ההגיון והמחשבה, לפיכך צותה תורה

שכל אדם מישראל בהשכימו בשחר יומו יניח תפלין על ראשו, להיות שם ה' נקרא עליו, להעירו להזהירו ולהזכירו לבל ימוש ממצות בוראו, ובל יהרהר בדברים האסורים כענין שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם. מקום תפלין של יד על הזרוע מקור הכוח והיכולת שלאדם, ובעוד תפלין שלראש בהנחה בלבד, הרי תפלין שליד בקשירה, ולא עוד אלא שאנו כורכים את הרצועה על הזרוע כמה וכמה כריכות, לרמוז לאדם לעשות לעצמו מסגרת אחרי מסגרת, לבל ישיט ידו לרכוש שאינו שלו, וכיון שגזל נפשו של אדם מחמדת אותו, לפיכך צותה תורה לקשור תפלין על היד שנאמר וקשרתם לאות על ירך, משל כאלו כבלה התורה ידי אדם שלא יהנה אלא מן המותר לו.

יוצא איפוא כי התפלין נוסכים על האדם רוח התורה והיהדות, רוח קדושה וטהרה, וכך כתב הרמב"ם בספרו היד החזקה:

חייב אדם למשמש בתפלין כל זמן שהן עליו, ולא יסיח דעתו מהן אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ שעל מצח הכהן הגדול, שבציץ אין בו אלא שם אחד, והתפלין יש בו עשרים ואחד שם השם בשראש, וכמותן בשליד. קדושת התפלין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מְפַנֵּה לבו לדברי האמת והצדק. אמרו חכמים הראשונים, כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בכגודו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

עם סיום דברי הנני מודה לכולכם אורחינו הנכבדים בשמי ובשם הורי, שהואלתם להיענות להזמנתינו, טרחתם ובאתם לכבדינו, ברוכים תהיו.

ואחרון חביב, הנני מודה להורי היקרים שגידלוני אמנוני חנכוני ולמדוני עד כה, ועוד ידם נטויה הלאה. יבורכו מפי עליון במיטב הברכות, ויזכו יחד עמנו לראות בשלומינו ובשלום עמינו, ובשלום ירושלם שלְנֶתָהּ ובנינה.

לפרשת מקץ¹⁰

מורי ורבותי, הורי היקרים, קהל נכבד!

יש לי העונג והכבוד לקדם את פניכם בברכת חג אורים שמח וברוכים הבאים בשם ה'. קבלו נא את רחשי תודתי והוקרתי על שהואלתם ליטול חלק בשמחתי, המהווה

מפנה בחיי. ביום זה אני נכנס בעול תורה ומצוות ומרגיש כאילו עומד אני במעמד הר סיני ומקבל את התורה.

בפתיחת פרשת השבוע סיפרה התורה לכאורה רק מאורע פשוט ומעשה שהיה, "ויהי מקץ שנתיים ימים ופרעה חולם... וייקץ פרעה" ושוב... "ויישן ויחלום שנית... וייקץ פרעה והנה חלום, ויהי בבקר ותפעם רוחו", אך עם עצם ספור המאורע כפי שהיה, הרי בסדור הדברים לימדה אותנו התורה את תכונותיו הנפשיות של פרעה, ואשר אינן אלא דוגמא לכל גוי אחר מסוגו. ומה אנו מוצאים: אטימות נפשית מוחלטת, שקיעה גמורה בעולם התאוות. תאוות גסות כאכילה ושתייה וכדו' או תאוות מופשטות כשינה וכדו'. כאשר התעורר פרעה אחר החלום הראשון נאמר "וייקץ פרעה" ואפילו לא הרגיש שזה חלום, רק הקיץ בלבד, כאילו עקצו יתוש ולא יותר, ומיד "ויישן" התהפך על צדו השני כאילו לא אירע מאומה וחזר לשקוע בשינה. רק כאשר חלם שנית חלום דומה התעורר והרגיש שיש כאן חלום "וייקץ פרעה והנה חלום", אבל שוב מוכן היה לעבור לסדר היום, כי גם החלום השני לא הטרידו, ורק לאחר "ויהי בבקר ותפעם רוחו" כאשר בא לעסוק בסדר יומו ולא יכול היה, משהו העיק עליו והטרידו, רק אז "וישלח ויקרא את כל חרטומי מצרים ואת כל חכמיה". גילתה לנו תורה עד כמה שקוע היה בענייני העולם הזה, עיסוקיו ותאוותיו, והתייחס לתחושות נפשיות בהתעלמות מוחלטת, אטימות גמורה ביחס להתעוררות רוחנית.

לעומת זאת סיפרה לנו התורה מאורע לכאורה דומה, מאורע של חלום, אבל התגובה שונה לגמרי. בפרשת "ויצא" סיפרה תורה על חלומו של יעקב ושם כתוב "וייקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה'". יעקב לא חזר לישון שנית וגם לא חכה עד שתיפעם רוחו, אלא מיד עם הקיצו אמר "אכן יש ה'".

ואכן, כך חובתו של כל יהודי שמיד עם הקיצו משנתו פותח ב"אלוקי, הנשמה שנתת בי", אינו מתגרה בשינה כפרעה הרשע, אינו פונה לעסקיו ולעיסוקיו, אלא פונה מיד לעבודת שמים, מברך ברכות השחר כפי שתיקנו חז"ל, רוחץ פניו וידיה ומתכוון לעמוד בתפילה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה. מתעטף בציצית, מניח תפילין, קורא קריאת שמע ומתפלל.

והן הן פארו של האדם מישראל. אמרו חז"ל שהתפלין נקראו פאר שהרי נאמר ליחזקאל "פארך חבוש עליך", והכוונה לתפלין של יד ולתפלין של ראש, כנגד שני אברים ראשיים באדם. תפלין של ראש – רצועתו מקפת את כל הראש, כדי לרמוז לאדם שלא יפנה את מחשבתו להבלי העולם ובוודאי שלא יסיר את בטחונו ממי שאמר "והיה העולם", שהרי התפלין פאר היהדות מקיפים וסובבים את כל כלי המחשבה של אדם שהוא... המוח. ותפלין של יד מקיפין את היד שהיא סמל המעשה כדי להזכיר לאדם שלא יגנוב ולא יסטה ממצוות התורה, בפרט גזל וגניבה שנפשו של אדם מתאוה להן. נפש המרוקנת מתורה ויהדות עלולה לטעות ולהכשל בשעות חולשה. לפיכך בא התפלין

על הזרוע, לחייב את האדם לשעבד את כוחותיו הפיזיים, כוחות העבודה שלו לשמים, ואז יהא ראוי להיאמר עליו "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך".

אדם כזה המשכים מיד בקומו משנתו להתעטף בציצית ולהיות מוכתר בתפלין, מובטח לו שלא יחטא במשך היום. וכמו שכתב הרמב"ם: אמרו חכמים הראשונים, כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מובטח לו שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבים והם הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם". וכתב עוד שקדושת התפלין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך, צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום, שמצוותן כך היא. אמרו עליו על רב תלמידו של רבינו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפלין.

ואעפ"י שמצווה ללבשן כל היום ובשעת התפלה יותר מן הכל אמרו חכמים "כל הקורא קריאת שמע בלא תפלין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, וכל שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה, שהרי בארבע פרשיות צווה על תפלין של ראש ועל תפלין של יד, וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים שנאמר "ה' עליהם יחיו". כוונת הרמב"ם בפירושו הנפלא לפסוק זה היא שכל זמן שאדם מישראל זהיר במצוות התפלין, כלומר, ששם ה' מתנוסס עליו יום יום – זוכה לחיים. חיים בעולם הזה, וחיים לעולם הבא שבו נאמר "למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך", וקיבלו חז"ל בפירושו "למען יאריכון ימיך" לעולם שכולו ארוך, "ולמען ייטב לך" לעולם שכולו טוב. כוונה נוספת להרמב"ם בהביאו פסוק זה כאן היא שאין לישראל חיים כעם וכאומה אלא בקיום המצוות, וכעין מאמר רב סעדיה גאון: "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה" כלומר, בתורה שבכתב ובתורה שבעל-פה.

עם סיום דברי, הנני מודה להורי אשר גדלוני וחנונוני על ברכי יהדות התורה והמצוות, וקירבוני באהבה רבה לאהבת התורה והמסורת. ואתם רבותי שטרחתם ובאתם לשמוח בשמחתי, תבורכו מן השמים במיטב הברכות.

ברוכים תהיו!

לפרשת שמות (1)

ברשות הורי היקרים, וברשות מורי ורבותי, אומר לפניכם מלים אחדות ביום חגי זה מענין פרשת השבוע ומענין המאורע, בעת מלאת לי שלש עשרה שנה, גיל שבו מתחייב אני בכל המצוות.

בפרשת השבוע נאמר "ויהי כל נפש יוצאי ירך יעקב שבעים נפש ויוסף היה במצרים". שאלו חכמינו, והלא כל השבטים היו במצרים, אלא שהיה יוסף שקול כנגד כולם, בחכמתו ובתבונתו. ולפיכך דרשו חז"ל שכל לשונות חיבה שנאמרו מיעקב ליוסף, נאמרו בחבת ירושלים. ביוסף נאמר "וישראל אהב את יוסף", ובירושלים נאמר "אוהב ה' שערי ציון". ביוסף נאמר "ויהי יוסף יפה תאר", ובירושלים נאמר "העיר הזאת שיאמרו כלילת יופי". ביוסף נאמר "והנה השמש", ובירושלים נאמר "ולא יהיה לך עוד השמש". ביוסף נאמר "והנה אנחנו מאלמים אלומים", ובירושלים נאמר "בוא יבוא ברנה נושא אלומותיו". ביוסף נאמר "לך נא ראה את שלום אחיך", ובירושלים נאמר "שאלו שלום ירושלים". ביוסף נאמר "ויט אליו חסד", ובירושלים נאמר "על כן משכתיך חסד". ביוסף נאמר "וילבש אותו בגדי שש", ובירושלים נאמר "עורי עורי לבשי עוזך ציון". ללמדנו כמה חביבה ירושלים לפני הקב"ה, וכמה חביבין ישראל שמקיימין מצוותיו של הקב"ה.

תרי"ג מצוות נצטוו ישראל בתורה, מהן רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה מצוות לא תעשה. בין רמ"ח מצוות עשה הוא התפלין. תפלין על הראש ותפלין על היד. תפלין על הראש מקור הדעת והתבונה של האדם, ותפלין על היד מקור הכוח והיכולת של האדם, להזכירו ולהזהירו שכל מחשבתו ומעשיו יהיו לשם שמים ועל פי התורה. ללמדנו שהתפלין נוסכים על האדם רוח התורה ורוח היהדות, רוח קדושה וטהרה, וכך כתב הרמב"ם בספרו היד החזקה: "חייב אדם למשמש בתפליו כל זמן שהן עליו, שלא יסיח דעתו מהן אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהן עשרים ואחד שם השם בשל ראש, וכמותן בשל יד. קדושת תפלין קדושה גדולה היא, שכל זמן שתפלין על ראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מְפָנָה לבו לדברי האמת והצדק". אמרו חכמים הראשונים, כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם".

עם סיום דברי הנני מודה לכולכם אורחינו הנכבדים בשמי ובשם הורי שהואלתם להיענות להזמנתנו, טרחתם ובאתם לכבודנו, ברוכים תהיו.

ואחרון חביב הנני מודה להורי היקרים שגידלוני, אֶמְנוּנִי, חִינְכוֹנִי ולימדוני עד כה, ועד ידם נטויה הלאה. יבורכו מפי עליון במיטב הברכות, ויזכו יחד עמנו לראות בשלומנו ובשלום עמינו, ובשלום ירושלים שלותה ובנינה.

לפרשת שמות (2)¹¹

אורחים נכבדים, ברוכים הבאים.

אני מניח שכולכם זוכרים, אם לא כולכם, חלק מכם ודאי זוכרים כי את הדרשה שלנו החל אחי עמית בשנת תש"מ, והמשיך אותה אחי עוז יעקב בשנת תשמ"ח, והניחו לי לסיים, אך איני חושב לסיים אותה אך אוסיף בה שלב.

עיקר נושא הדרשה הוא, הרי ידוע כי שלש עשרה שנה לנער מישראל, שבו חלים עליו כל חיובי התורה ומצוותיה, אינו כתוב בתורה, ואינו מוגדר כהלכה למשה מסיני, אלא שהתורה לא חייבה כי אם איש, ונשאלת השאלה מהו גבול האיש, ואף גם זאת היה נושא הדרשה האם חיובי התורה חלו על כל ישראל, אלא שהתורה הוציאה קטן מכלל חיוב או שמעיקרא, לא חל החיוב אלא על האיש, אבל קטן לא חל עליו חיוב מעיקרא, ולא שהוצא מכלל החיוב מפני שאינו בר דעת. ויש נפקא מינה להלכה בין שתי ההנחות.

אחי עמית הביא דוגמא: קטן שאכל סעודתו בסוף שנת השלש עשרה וסיים סעודתו בתחלת שנת ארבע עשרה, כלומר בכניסת ליל היום האחד הנוסף הדרוש לחיובו, אם נניח שמעיקרא היה בכלל החיוב אלא שהיה פטור מפני שלא היה בר דעת, התוצאה היא שמעתה שהוא כבר בר דעת חייב לברך מן התורה, ואם מעיקרא לא היה בכלל החיוב, הרי בשעת חלות החיוב, כלומר בעת שאכל, לא היה עליו שום חיוב, ופטור מן התורה.

אחי עוז הוסיף לדון בנקודה נוספת מספירת העומר. לדעת הסוברים שכל ימי העומר הם מצוה אחת, הרי קטן שגדל, כלומר שהגיע לשלש עשרה יום אחד בתוך ימי העומר, אינו חייב לספור בברכה מן התורה, שהרי התורה אמרה תמימות ולקטן שהגדיל הרי אינן תמימות כי ראשיתן לא היה עליו חיוב, ואם פטורו רק משום שלא היה בר דעת הרי עתה שאפפתו הדעת חוזר וניעור אותו החיוב שהיה עליו מעיקרא. הרמב"ם הרי סבור כי ספירת העומר בזמן הזה מן התורה, וממה שפסק כי מי ששכח יום אחד ולא ספר ממשיך לספור שאר הימים בברכה, רק שלא יאמר בסיום הספירה "שבעה שבועי שלמי" שהרי אצלו אינן שלמי, כלומר אינן תמימות. ומינח אנו לומדים כי קטן שגדל בימי העומר ממשיך לספור שאר ימי העומר בברכה. אבל תשאל השאלה שפתחנו בה, אם קטן לא היה בכלל החיוב במצוות, או שהיה בכלל החיוב אלא שפטרתו התורה מפני שאינו בר דעת, שאלה זו קיימת לשיטת הרמב"ם אם לומר בסוף ימי הספירה שלמי – תמימות, או לא לומר, לכאורה לדעה שהוא היה בכלל החיוב אלא שנפטר צריך עתה לומר שלמי-תמימות. ואפשר שצריך לומר שלמי-תמימות מכל מקום שהרי כשהיה קטן היה חייב מדרבנן, ועתה שחל עליו חיוב התורה, אתי דאורייתא וממשיך דרבנן ויכול לומר תמימות ממה נפשך.

11 דרשת בר-המצוה של עידו קאפח, נכדו של הגר"י קאפח, תשנ"ג.

לסיום, אומר כמה מילים מפרשת השבוע. פרשתנו היא פרשת שמות בה נאמר "ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסים" והוסיף עליהם את הקיני, הקניזי והקדמוני, למדה אותנו התורה שכל מקום שיכבש על ידינו הוא ארץ ישראל המקודשת והוא נחלה לישראל לעולם. וכך פסק הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל, וכן לעתיד לבוא בביאה שלישית בעת שיכנסו לארץ ויתחייב כל מקום שיכבשוהו במעשרות שנאמר: "והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה", מקיש ירושתך לירושת אבותיך, מה ירושת אבותיך אתה נוהג בה בחידוש כל המעשים האלו אף ירושתך אתה נוהג כל המעשים האלו. הרי דברי הרמב"ם ברורים "כל מקום שיכבשוהו" ללא הבדל אם זה בדרום ואם זה בצפון, אם זה באשדוד ואשקלון ואם זה בגולן, הכל שלנו הוא, וחייב מעשרות תלוי בנו "כי תבואו" ביאת כולכם היא הקובעת חיוב המעשרות, ואל לנו לנצל את בטלנותינו מלעלות לארץ ישראל ולהתחייב במעשרות ויתר המצוות התלויות בארץ בויתור על ארץ ישראל או על חלקים ממנה, כי כל שלמות המצוות, גם מצוות המגודרות כחובת הגוף מקבלות משמעות אחרת בארץ ישראל, כי תרי"ג מצוות נצטוו ישראל בתורה מהן רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה מצוות לא תעשה, והיכן תמצא תרי"ג מצוות אלא רק בארץ ישראל, כי הרבה מהן קשורות ותלויות בארץ ישראל.

בין תרי"ג מצוות נצטוינו על התפלין, תפילין על הראש ותפילין על היד. תפילין על הראש מקור הדעת והתבונה של האדם, ותפילין על היד מקור הכח והיכולת של האדם, להזכירו ולהזהירו שכל מחשבותיו ומעשיו יהיו לשם שמים, ועל פי התורה. כי התפילין נוסכים על האדם רוח התורה, רוח היהדות, רוח קדושה וטהרה, וכן כתב הרמב"ם בספרו משנה תורה, חייב אדם למשמש בתפילין כל זמן שהן עליו, ולא יסיח דעתו מהן אפילו רגע אחד, שקדושתו גדולה מקדושת הציץ שעל מצח הכהן הגדול, שהציץ אין בו אלא שם אחד ותפילין יש בו עשרים ואחד שם השם בשל ראש, וכמותן בשל יד. קדושת תפילין קדושה גדולה היא, שכל זמן שתפילין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ושיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה ליבו לדברי האמת והצדק. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבין והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא, שנאמר: "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם".

לפרשת בשלח

ברשות הורי היקרים, וברשות מורי ורבותי, אומר לפניכם מלים אחדות ביום חגי זה מעין פרשת השבוע, ומעין המאורע למלאת לי שלש עשרה שנה. גיל שבו מתחייב כל אדם מישראל בכל המצות.

בפרשת השבוע נאמר: "וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן", ואמרו חז"ל מלמד לשבעה ענני כבוד היו עם ישראל. יומם בעמוד ענן, הרי אחד. ועננך עומד עליהם, הרי שנים. ובעמוד ענן אתה הולך לפניהם יומם, הרי שלשה. ובהאריך הענן, הרי ארבעה. ובהיעלות הענן, הרי חמשה, ואם לא יעלה הענן, הרי ששה. כי ענן ה' על המשכן יומם, הרי שבעה. ארבעה מהן מארבע רוחות, ואחד מלמעלה שמגין עליהם מן החום ביום ובלילה מן הקור. ואחד מלמטה שהיה נושא את החולים והזקנים. ואחד שמקדים לפניהם לישר להם את הדרך, מוריד את התלים וממלא את הגיאות, שנאמר: כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו. ועוד אמרו חז"ל שהקב"ה ניהל את ישראל כאב שנוטל נר לפני בנו, וכאדון הנוטל נר לפני עבדו. וכל זה בזכות אברהם אבינו, כי במדה שאדם מודד בה מודדין לו, אברהם ליווה מלאכי השרת, שנאמר: ואברהם הולך עמם לשלחם, לפיכך ליווה הקב"ה את בניו ארבעים שנה במדבר. ולא זכו ישראל לשבעה ענני כבוד וליווי השגחת הקב"ה אלא בשכר קיום המצוות.

תרי"ג מצוות נצטוו ישראל בתורה, מהן רמ"ח מצוות עשה, ושס"ה מצוות לא תעשה, בין רמ"ח מצוות עשה הוא התפלין. תפלין של יד ותפלין של ראש. תפלין על הראש מקור הדעת והתבונה של אדם, ותפלין על היד מקור הכח והיכולת של אדם, להזכירו ולהזהירו שכל מחשבתו ומעשיו יהיו לשם שמים, ועל פי התורה. ללמדנו, כי התפלין נוסכים על האדם רוח התורה ורוח היהדות, רוח קדושה וטהרה. וכך כתב הרמב"ם בספרו היד החזקה:

חייב אדם למשמש בתפלין כל זמן שהן עליו, ולא יסיח דעתו מהן אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ שעל מצח הכהן הגדול, שהציץ אין בו אלא שם אחד, והתפלין יש בו עשרים ואחד שם השם בשל ראש, וכמותן בשל יד. קדושת התפלין גדולה היא, שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו, הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מְפַנֵּה לכו לדברי האמת והצדק. אמרו חכמים הראשונים, כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו, ציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירים רבים, והן הם המלאכים שמצילין את האדם מלחטוא, שנאמר: חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

עם סיום דברי הנני מודה לכולכם אורחינו הנכבדים, בשמי ובשם הורי, שהואלתם להיענות להזמנתינו, טרחתם ובאתם לכבדנו, ברוכים תהיו.

ואחרון חביב הנני מודה להורי היקרים, שגידלוני, אֶמְנוּנִי, חִינְכוֹנִי ולימדוני עד כה, ועוד ידם נטויה הלאה. יבורכו מפי עליון במיטב הברכות, ויזכו יחד עמנו לראות בשלומינו ובשלום עמינו, ובשלום ירושלם שלֹוֹתָהּ ובנינה.

לפרשת תצוה (1)

אורחים נכבדים, הן עתה מלאו לי שלש עשרה שנה ואשר לפי תורת ישראל זהו גיל שבו אדם מתחייב בכל המצוות. ולציון מאורע זה שהוא גדול בחיי אדם בישראל שבו הוא יוצא ממצב של "שאינו מצווה ועושה" למצב של "מצווה ועושה", הרשוני לומר לפניכם כמה מילים מפרשת השבוע. נאמר בפרשה "ועשית ציץ זהב טהור ופתחת עליו פתוחי חותם קדש לה", והיה על מצח אהרן ונשא אהרן את עון הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לכל מתנות קדשיהם והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'". הנה מבואר כי הציץ מכפר על עוון הקדשים, ואמרו חז"ל שכל בגדי כהונה מכפרים, וכך דרשו במסכת זבחים (דף פח) למה נסמכה פרשת קרבנות לפרשת בגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין. כתונת מכפרת על שפיכות דמים שנאמר "וישחטו שעיר עיזים ויטבלו את הכתונת בדם". מכנסים מכפרין על גלוי עריות שנאמר "ועשה להם מכנסים בד לכסות בשר ערוה". מצנפת מכפרת על גסי הרוח דאמר ר' חנינה יבוא דבר שבגובה ויכפר על גובה. אבנט מכפר על הרהור הלב לפי שהכהן חוגרו כנגד הלב. חשן מכפר על הדינין שנאמר "ועשית חשן משפט". אפוד מכפר על עבודה זרה שנאמר "אין אפוד ותרפים". מעיל מכפר על לשון הרע דאמר ר' חנינה יבוא דבר שבקול ויכפר על קול הרע. וציץ מכפר על עזות פנים שנאמר "והיה על מצח אהרן", ובעזות פנים כתוב "ומצח אשה זונה". מקודש שבכל בגדי כהונה הוא הציץ שכתוב עליו "קדש לה", לפיכך קבלו חכמינו שחייב הכהן שלא יסיח דעתו ממנו שנאמר "והיה על מצחו תמיד", לומר שתמיד צריך שתהיה דעתו עליו.

והנה לעומת הציץ שהוא רק בראש הכהן הגדול נתן הקב"ה כנגדו לכל ישראל מצות התפלין שבהם נאמר "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך". וקדושתן אף גדולה מקדושת הציץ, שהציץ יש בו שם השם רק פעם אחת, והתפלין יש בו עשרים ואחד שמות בתפלין שלידי וכנגדן עשרים ואחד בתפלין של ראש, הרי ארבעים ושנים. וכך דרשו חכמינו במסכת שבת (דף יב) אמר רבה בר רב הונא חייב אדם למשמש בתפלין כל שעה ושעה קל וחומר מציץ ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד, שלא יסיח דעתו ממנו, תפלין שיש בהן אזכרות הרבה על אחת כמה וכמה. ומכאן אנו למדים כשם שהציץ כל זמן שאין הכהן מסיח דעתו ממנו מכפר כך התפלין כל זמן שאין אדם מסיח דעתו ממנו, נזהר להניחו יום יום כאשר צונו ה' אלקינו, וזוכר כי שם השם חופף עליו, מובטח לו שאינו בא לידי חטא. וכך כתב הרמב"ם, קדושת התפלין קדושתן גדולה היא שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק, לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא. אמרו עליו על רב תלמידו של רבנו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפלין. ואף על פי שמצותן ללבשן כל היום, בשעת התפלה יותר מן הכל, אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפלין

כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, וכל שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה שהרי בארבע פרשיות צוה על תפלין של ראש ועל תפלין של יד, וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו. ובסוף תוספתא ברכות אמרו חכמינו ר' מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאינו עושה מצות בכל יום קורא את שמע ומברך לפניו ולאחריה, אוכל את פתו ומברך לפניו ולאחריה, מתפלל שלש פעמים של שמונה עשרה, ועושה שאר מצות ומברך עליהן. וכן היה ר' מאיר אומר אין לך אדם מישראל שאין שבע מצוות מקיפות אותו תפלין בראשו ותפלין בזרועו מזוזה לפתחו ארבע ציציות מקיפות אותו ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך, נכנס למרחץ מילה בבשרו שנאמר "למנצח על השמינית מזמור לדוד", ואומר "חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם". ועל פי דברי התוספתא הללו כתב הרמב"ם חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקדוש ברוך הוא ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים והם הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

זכיתי רבותי והגעתי לכלל חיוב בכל מצוותיה של תורה. תקותי שתעמוד לי זכות אבות וזכות החנוך היהודי תורתי שחנכוני ושמחנכים אותי הורי ומורי ואזכה ללמוד לשמור ולעשות. ותודתי להורי שדאגו לי להגיע לכך ודואגים לי גם לעתיד. תודתי גם למורי העושים כמיטב יכלתם להלעיטני תורה וידיעה. ותודה לכולכם רבותי שטרחתם ובאתם להשתתף בשמחתי.

לפרשת תצוה (2)

אורחים נכבדים, ברשותכם אומר כמה מלים שיש בהם מענין פרשת השבוע ומעין המאורע שאנו עסוקים בו. בפרשת השבוע שהיא סדר ואתה תצוה נאמרו שמונה מצוות, ארבע מצוות עשה וארבע מצוות לא תעשה.

ארבע מצוות עשה הם: (א) לערוך נרות במקדש, (ב) להלביש לכהנים לעבודה במקדש בגדי כהונה, (ג) שיאכלו הכהנים בשר חטאת ואשם במקדש, (ד) להקטיר קטורת במקדש שתי פעמים בכל יום. וארבע מצוות לא תעשה והם: (א) שלא יזח החשן מעל האפוד, (ב) שלא יקרע המעיל, (ג) שלא יאכל זר בשר קדשי קדשים, (ד) שלא להקטיר ולהקריב במזבח הזהב. וכיון שלא נוכל לעסוק בכולן במסגרת מסבתנו בערב זה אזכיר מהן רק אחת שיש בה גם קשר למאורע.

התורה הבדילה את אהרן וזרעו מכלל ישראל, ורוממתו לעמוד לשרת לפני ה', שנ' "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי לשאת את ארון ברית ה' לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד היום הזה". ומפורש בדברי הימים כי הבדלת קדושה זו היא בעיקר לאהרון ובניו, שכך נאמר שם: "ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים הוא ובניו עד עולם להקטיר לפני ה' לשרתו ולברך בשמו עד עולם". ואף על פי שהבדלתו ורוממותו של אהרן היא בעיקר רוחנית, כי הם מורי ומנהיגי הדורות כמו שנאמר "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", בכל זאת עשתה להם התורה גם היכר חיצוני וזהו שנאמר בפרשת השבוע "ועשית בגדי קדש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת". אנו רואים שבגדי אהרון המיוחדים שנעשו כדי להבדילו משאר כל ישראל ולהבליט את קדושתו ורוממותו נקראים "פאר" כפי שנאמר "לכבוד ולתפארת", וחובה על הכהן ללבוש בגדי פאר אלה בכל עת שהוא בא לעבוד במקדש, ואין הכהן רשאי לומר העיקר העבודה שבלב וטוהר המחשבה והמעשים, אלא צריך וחייב ללבוש גם בגדי פאר אלה, ואם לא לבשם עבודתו פסולה.

כך כאשר בחר ה' את ישראל והבדילם מן העמים וקדשם בתורתו ומצוותיו שנאמר "והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי", ואמרו חכמים והייתם לי קדושים זו קדושת מצוות, ועם זאת כדי להבליט את קדושתם סגולתם ויחודם של ישראל צוה עליהם להניח תפלין בכל יום, שנאמר: "וקשרתם לאות על ידיך והיו לטוטפות בין עיניך", ובדומה לבגדי אהרן שנקראו תפארת נקראו התפלין פאר, שכך פירשו חכמים במסכת מועד קטן מה שנאמר ליחזקאל "פארך חבוש עליך", שהם התפלין, והם הם סמל קדושתם ורוממותם של ישראל על כל העמים שנאמר "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". ועם זאת אנו רואים שנאמר "כי שם ה' נקרא עליך" ולא נאמר מונח עליך, לומר שלא מספיק שיניח האדם תפלין בלי להתנהג בכל מעשיו והליכותיו על פי התורה, ורק כאשר האדם מקיים מצוות ה' כפי שצוה עלינו לדורות עולם, שנאמר "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", ומתנהג על פיה, רק אז יהיה שם ה' נקרא עליו, ואז יהיו התפלין אשר עליו פאר, כי מה כתוב בתפלין הללו, ארבע פרשיות בלבד מכלל שש מאות וששים ותשע פרשיות שבתורה. אלא שהן כמעט כוללות כל התורה כולה, בהן נכללה המצוה שהיא יסוד היסודות של היהדות, כלומר האמונה באל אחד, שנאמר "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", בהם נכללה האמונה שה' משגיח על העולם שנאמר בפרשיות התפלין כמה פעמים זכרון יציאת מצרים להזכיר לדורות אותם הנסים והנפלאות שעשה לנו ה' בהוציאנו אותנו ממצרים, ובכך יקבע בלבנו כי ה' הוא המנהיג את עולמו לעשות בו כרצונו, הוא המשגיח עלינו ומצילנו מכל אויבינו מסביב. בפרשיות התפלין נכללה גם מצות למוד התורה שנאמר "ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", ונאמר גם "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך", ועל ידי השקידה בלמוד התורה אדם דבק בקיום מצוות ה', כמו שאמרו חז"ל "גדול התלמוד שהתלמוד מביא לידי מעשה".

והן עתה מלאו לי שלש עשרה שנה אשר לפי קבלת חז"ל בגיל זה אדם מישראל נקרא גדול וחייב בכל המצוות, והנני מודה ומברך ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה להיות מצווה ועושה, כי עד עתה הייתי מקיים את המצוות רק מדין חנוך ועתה הריני חייב בהם מן התורה ככל אדם מישראל. מעתה החיוב מוטל עלי לקיים כל מצוות התורה, ועד עתה היתה החובה על הורי לחנכני בתורה ובמצוות, והנני מודה להם על כך שהרבה טרחו ויגעו למעני להדריכני ולחנכני במצוות וללמדני תורה, והנני מאחל להם אריכות ימים ושנים בכריאות ובשלום, והנני מקוה שאצליח לנהוג כל ימי חיי באותה הדרך שחנכוני בה ולא אכזיב את תקותם בי.

והנני מברך גם את סבי וסבותי על חבתם שהרעיפו עלי ועודדם שהעניקו לי, יאריך ה' את ימיהם בטוב ושנותם בנעימים.

כן הנני מודה לכולכם, אורחינו הנכבדים, שכבדתם אותנו והואלתם בטובכם לבוא ולהשתתף בשמחתנו זו ובשמחת הורי, ברוכים תהיו.

פרשת כי תשא

אורחינו הנכבדים, בפתח דברי הנני מקדם בברכה את בואכם להשתתף בשמחתנו, בואכם לשלום, וברוכים הבאים להשתתף בשמחת הגיעי לעול מצוות. הנני מודה ומברך לה' שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה, עת מלאת לי שלש עשרה שנה, אשר לפי מסורת ישראל, מגיע אדם בגיל זה לבגרות, וחלים עליו כל מצוותיה של תורה, ונותנים לו שכר קיום המצוות כמצווה ועושה, כמו שאמרו חז"ל גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה. ואם עד כה קיימתי מצוות ה' מתוך חובת חינוך שהורי חייבים היו לחנכני בהם, הרי מעתה החובה לקיימן חלה עלי ככל איש בישראל. וכפי הנהוג ומקובל בישראל שבהגיע הנער לגיל זה, גיל המעבר מן הנערות אל הבגרות אומר לפני אורחיו דברי תורה, אף אני הרשוני רבותי לומר לפניכם מעט ממה שלמדוני הורי ומורי.

בפרשת השבוע נאמר: "ואתה תדבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמורו כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדשכם". ונאמר עוד בפרשה, "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וכיום השביעי שבת".

הרי נאמרו בפרשתנו שני טעמים למצוות השבת, האחד "לדעת כי אני ה' מקדשכם", והשני "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ". טעם זה השני כבר נאמר לנו בפרשת יתרו בעשרת הדברות. שם נאמר "זכור את יום השבת לקדשו... כי

ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר במ וינח ביום השביעי על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו". טעם נוסף כלומר טעם שלישי למצוות השבת נאמר לנו בעשרת הדברות שבמשנה תורה, בפרשת ואתחנן, שם נאמר "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלהיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלהיך לעשות את יום השבת".

והנה לפי הטעם הראשון ניתנה השבת לקדושתן של ישראל, לדעת כי אני ה' מקדשכם, ואין קדושתן של ישראל אלא בקיום מצוותיה של תורה, כמו שאמרו בספרא, קדושים תהיו, זו קדושת מצוות. ואין אדם מישראל יודע היאך לקיים את המצוות ולא מה הן המצוות אלא על ידי לימוד התורה. הוי אומר קבעה התורה את יום השבת יום מנוחה, יום האסור בעשיית מלאכה, כדי שיתפנה האדם ללמוד התורה לדעת מצוותיה. ולפיכך אמרו חז"ל לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהם בתורה. כי רק בכך תלויה קדושתן של ישראל, לדעת כי אני ה' מקדשכם, הדבר תלוי בידיעה.

ולפי הטעם השני כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, באה השבת כדי להחדיר לתודעת האומה הישראלית את אחד העיקרים היסודיים של תורת ישראל, של האמונה היהודית, והוא שה' ברא את עולמו יש מאין, והוא מה שפתחה תורה בספר בראשית, בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ. ולפיכך נמנה העיקר הזה אחד משלשה עשר עיקרי הדת, אשר כל הכופר באחד מהם אין לו חלק ביהדות.

ולפי הטעם השלישי כי עבד היית בארץ מצרים, ניתנה השבת להזכיר לאומה הישראלית את הניסים הגדולים והעצומים שעשה ה' עם ישראל בהוציאו אותם ממצרים. הביא עשר המכות על המצרים, קרע לנו את הים, האכילנו את המן במדבר ארבעים שנה, ועוד ועוד. להחדיר לתודעת כל אדם מישראל שה' הוא השליט בעולמו לעשות בו כרצונו, ובידו לשנות הטבע כפי שירצה.

וכיון שכל יסודות התורה ומצוותיה, עיקרי האמונה היהודית והשקפותיה, בנויים ומאוששים על השבת, לפיכך נעשית השבת חמורה מכל המצוות, שכל העובר על אחת מכל המצוות שבתורה נקרא ישראל בעל עברה, אבל המחלל את השבת יצא מכלל ישראל והרי הוא כעובד עבודה זרה. וכך פסק הרמב"ם בסוף הלכות שבת, השבת ועבודה זרה כל אחת משתיהן שקולה כנגד שאר כל מצוות התורה. והשבת היא האות שבין הקב"ה ובינינו לעולם, לפיכך כל העובר על שאר המצוות הרי הוא בכלל רשעי ישראל, אבל המחלל שבת בפרהסיא הרי הוא כעובד עבודה זרה, ושניהם כגוים לכל דבריהם, לפיכך משבח הנביא ואומר אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה שומר שבת מחללו. וכל השומר את השבת כהלכתה, ומכבדה ומענגה כפי כחו כבר מפורש בקבלה שכתרו בעולם הזה יותר על השכר הצפון לעולם הבא, שנאמר אז תתענג על ה' והרכבתך על במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

וכבר מצאנו שמחלל שבת בפרהסיא יותר גרוע מן הגוי, וכך פסק הרמב"ם בהלכות מעשה הקרבנות, ישראל שהוא משומד לעבודה זרה או מחלל שבת בפרהסיא אין מקבלין ממנו קרבן כלל, אפילו העולה שמקבלין אותם מן הגוים אין מקבלין אותה מן המשומד הזה.

השבת היא אחת משלש מצוות שניתנו לאות בין ה' ובין ישראל, והן השבת והמילה והתפלין. בשבת נאמר בפרשתנו "כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם". ובמילה נאמר "ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם". ובתפלין נאמר בפרשת ואתחנן, "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך". ובפרשת עקב נאמר, "וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם". והן העדים המעידים על האדם שהוא מעבדי ה'. והואיל ונאמר בתורה על פי שנים עדים יקום דבר, לפיכך חייב כל אדם מישראל להיות לו בכל יום ויום שנים משלש אותות הללו, בכל יום חול יש לו שנים והן המילה והתפלין. וביום השבת שאינו זמן תפלין הרי יש לו שנים המילה והשבת. ועל אות המילה אמרו חז"ל במסכת מנחות, בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה את עצמו עומד ערום, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלא מצוה, וכיון שנזכר במילה שבבשרו נתישבה דעתו, לאחר שיצא אמר עליה שירה שנאמר למנצח על השמינית מזמור לדוד, על המילה שניתנה בשמיני.

לפיכך חייבה אותנו תורה להניח תפלין בכל יום כל היום. אך כיון שהתפלין קדושתן יתירה, וצריך שלא יסיח דעתו מהן, וצריכין גוף נקי כל זמן שהן עליו, לפיכך קבעו חכמים שיזהר אדם בתפלין לפחות בעת התפלה. וכל הזהיר בתפלין ומקבל עליו עול מלכות שמים בקריאת שמע באימה ויראה כשהוא עטוף בציצית ומוכתר בתפלין מובטח לו שלא יחטא, וכך כתב הרמב"ם בסוף הלכות תפלין, אמרו חכמים הראשונים כי מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו, וציצית בבגדו, ומזוזה בפתחו, מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבים, והן הן המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

עם סיום דברי חובה נעימה לי להודות בפניכם להורי היקרים שלא חשכו כל מאמץ כדי לחנכני על ברכי התורה והיהדות, הושיבוני לפני טובי המורים והמלמדים, ועוד ידם נטויה לסמכני ולסעדני, ברכת ה' תחול בכל מעשה ידיהם. והנני שוב מודה לכולכם רבותי שטרחתם ובאתם להשתתף בשמחתנו שמחה מצוה זו. ברוכים תהיו.

לפרשת ויקהל

בפתח דברי הנני מקדם את פניכם אורחינו הנכבדים בברכת ברוכים הבאים, וברשותכם אומר כמה מילים מפרשת השבוע ומעין המאורע.

בפתיחת פרשת השבוע נאמר: "ויקהל משה את כל עדת בני ישראל ויאמר אליהם, אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם. ששת ימים תיעשה מלאכה וביום השביעי יהיה לכם קודש שבת שבתון לה'", ומיד אחרי האזהרה על שמירת השבת, באה ההכרזה על התרמה ומשכן וכליו שכך נאמר: "ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר, זה הדבר אשר צוה ה' לאמר, קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב ליבו יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחושת", וכל שאר חומרי העבודה שנפרטו בפרשה זו.

והנה כאשר אנו מעיינים בציווי ה' למשה בפרשת כי-תשא, אנו מוצאים את הציווי להיפך, תחילה צוה ה' למשה, זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקודש, ופירט הכתוב מה לעשות בתרומה הזו, כיור נחושת, שמן המשחה, קטורת הסמים, את המנורה ומזבח הזהב, ורק אחר כך בא הצווי על שבת, וכך נאמר לאחר כל עניני המשכן, "ואתה תדבר אל בני ישראל לאמר אך את שבתותי תשמרו, כי אות היא ביני וביניכם לדורותיכם לדעת כי אני ה' מקדישכם, ושמרתם את השבת כי קדש היא לכם".

ונשאלת השאלה, מה ראה משה רבנו להפוך את סדר צווי ה' ולהקדים האזהרה על השבת לפני ההתרמה למשכן? אלא באה תורה ללמדנו כיצד קבלו ישראל את השבת, וכיצד התנהגו בשבת כפי שהכיר אותם משה רבנו. משה רבנו ראה שכל אדם מישראל כאשר נכנסת השבת, הוא הופך כולו קודש, שוכח הוא את עניני החול שלו, ושוקע בעניני קודש, בלמוד התורה והחכמה, בדיעת ה' וידיעת מצוותיו, ומתעלם לגמרי מכל עניני החול שלו, ושוקע בעניני קודש בלמוד התורה והחכמה, בדיעת ה' וידיעת מצוותיו, ומתעלם לגמרי מכל עניני החול שלו וכל טרדותיו של האדם מישראל נגנזים ביום שבת, ואינו חושב עליהם כלל, לפיכך אמר משה רבנו, אם אני אכריז על תרומת המשכן ביום חול, הרי כל אדם עושה חשבון צרכיו מה הוא צריך לקנות לבניו ולבני ביתו, ועשוי הוא לתרום רק את הפרוטה המיותרת אצלו שאינו רואה שהוא זקוק לה, מה שאין כן אם יכריז על ההתרמה למשכן, בשבת, הרי כל אדם יתרום בעין יפה, כי כפי שאמרנו האדם מישראל ביום השבת כולו קודש הוא, גופו קודש ומחשבותיו קודש, הרהוריו קודש, ואינו חושב כלל על צרכיו ועל עניני החול שלו, לפיכך מצא משה רבנו לנכון להתרים את ישראל ביום השבת כדי שיתרמו למשכן ולכלי הקודש בעין יפה. ומכאן למדנו לדורות היאך צריך האדם מישראל להתנהג ביום השבת, חייב להתרומם ולהתעלות מכל עניני החול שלו, ולהקדיש את היום המקודש לעניני קודש לתורה ולתפלה, כמו שאמרו חז"ל לא ניתנו שבתות וימים טובים אלא לעסוק בהם בתורה, והנביא ישעיה מזהיר ומבטיח לישראל: "אם תשיב משבת רגליך עשות חפצך ביום קדשי וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכובד, וכבדתו מעשות חפצך ממצוא חפצך ודבר דבר, אז תענג על ה'". עונג רוחני בעולם הזה, ועונג נפשי לעולם הבא.

זוהי השבת היהודית וזהו מהותה. אין השבת רק בטול מלאכה ואינה רק שביתה ממעשה, ואת זאת רמזה התורה במה שאמרה: "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת", מי שאינו עושה מלאכה בשבת ולא שום דבר האסור בשבת, הרי כבר שמר את השבת, אך עדיין לא עשה את השבת. את השבת צריך לעשות, וזאת על ידי עונג שבת, עונג גופני באכילה ושתיה, ועונג רוחני בתורה ותפלה. כי גם אומות העולם עושים להם יום שביתה, אך אינו יום שבת, הוא יומא דפגרא, ביום שביתה שלהם אמנם אינם פותחים את החנויות, אינם פותחים את בית החרושת, אבל מסכמים חשבונותיהם בבית, מזמינים סחורות וכדומה, ועל זה אמר רבי יהודה הלוי בהמשילו את השבת היהודית לדבר החי, ואת השבתון הגויי לדבר המת, אמר ידמו עדים לעדיים והמתים אל החיים.

ורק בשל אופי השבת היהודית נעשית אות בין ה' ובין ישראל, ושלשה דברים שהם אות בין ה' ובין ישראל, השבת, התפילין, והמילה.

המילה היא חותמו של הקב"ה בבשר האיש הישראלי, והתפלין הוא שם השם הנקרא על האדם מישראל, ובו נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם השם נקרא עליך ויראו ממך. לא נאמר "וראו הגויים" אלא "וראו עמי הארץ", איש התורה חייב להיות מצויין ומובדל מעמי הארץ, אף אם מזרע ישראל המה. שומר התורה והמצוות בשחר יומו מניח תפילין ומתפלל, השראת התפילין נוסכת על האדם חן לכל היום כולו, הנחת התפילין בשחרי יום יום מזכירים לאדם את קונו, את בוראו, את יוצרו, והם הם הערובה לבל ימעדו אשוריו בתאוות העולם, הם הם הערובה לבל ימשך אחרי הבלי הרחוב הפרוע, הרבה מן המצוות ניתנו לחסום בעד יצריו האפלים השפלים של האדם.

כתב הרמב"ם בסוף הלכות תמורה, ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע, שטבע של אדם נוטה להרבות קנינו ולחוס על ממונו, ואע"פ שנדר והקדיש, אפשר שחזר בו וניחם ויפדה בפחות משווי, אמרה תורה, אם פדה, לעצמו יוסף חומש. וכן אם הקדיש בהמה קדושת הגוף שמא יחזור בו שאינו יכול לפדותה, יחליפנה בפחותה ממנה, ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה, יחליף היפה ברע, ויאמר טוב הוא, לפיכך סתם הכתוב בפניו שלא יחליף, וקנסו אם יחליף, ואמר: "והיה הוא ותמורתו יהיה קדש". וכל אלו הדברים כדי לכופף את יצרו, ולתקן דעותיו. ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות ולישר כל המעשים. וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת, ולהודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך.

ובסוף הלכות תפילין כתב, קדושת התפילין קדושה גדולה היא, שכל זמן שהתפילין בראשו של אדם ועל זרועו, הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק, לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום, ומצוותן כך היא, ואף על פי שמצוותן ללבשן כל היום, בשעת תפלה יותר מן הכל. אמרו חכמים, כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין, כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, וכל שאינו מניח תפילין, עובר בשמונה עשה, שהרי

בארבע פרשיות צוה על תפלין של ראש, ועל תפלין של יד, וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים, שנאמר, ה' עליהם יחיו.

הנני מברך את סבי וסבתי יאריך ה' ימיהם בטוב. עם סיום דברי, הנני מודה להורי אשר גדלוני וחנכוני על ברכי יהדות התורה והמצוות, ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלקי ישראל.

ואתם רבותי שטרחתם ובאתם לשמוח בשמחתי, תבורכו מן השמים במיטב הברכות.

תודה רבה.

לפרשת תזריע¹²

בתקופה זו תקופת מלאת לי שלש עשרה שנה הרשוני לומר לפניכם מלים אחדות מענין היום.

בפרשת השבוע נאמר אשה כי תזריע וילדה זכר... וביום השמיני ימול בשר ערלתו. מאתים וארבעים ושמונה מצות עשה נצטוו ישראל בתורה, ומכולן רק שלש מצות נצטוו האב בפירוש לעשותן לבנו. א. המילה שהאב חייב למול את בנו ביום השמיני כאמור בפרשתינו, וכך פסק הרמב"ם בהלכות מילה (פ"א הל' א) "ומצוה על האב למול את בנו". שניה לה פדיון הבן אם הוא בכור לאמו כשיהיה בן שלושים יום שנאמר "ופדויו מבן חדש תפדה כערכך כסף חמשת שקלים בשקל הקדש". וכך פסק הרמב"ם בהלכות בכורים (פי"א הל' א) מצות עשה לפדות כל איש מישראל את בנו שהוא בכור לאמו הישראלית. ג. תלמוד תורה שנאמר "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם", וכך פסק הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פ"א הל' א) קטן אביו חייב ללמדו תורה. אבל שאר כל מצות עשה לא נאמר בתורה חיוב על האב לעשותם לבנו. אבל חכמים חייבו משום חנוך, וכך אמרו בתוספתא חגיגה (פ"א) והובא בגמרא סוכה (דף מב): תנו רבנן קטן היודע לנענע חייב בלולב, להתעטף חייב בציצית, לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין, יודע לדבר אביו מלמדו תורה וקריאת שמע.

נחלקו חכמי ישראל האחרונים אם חובה זו כלומר חובת החינוך הטילו אותה חז"ל על הקטן עצמו, או על אביו לחנכו, ונפקא מינה למעשה, אם קטן אכל בסוף יום אחרון של שנת השלש עשרה וגמר סעודתו עם צאת הכוכבים, הרי אם חובת החינוך היתה מוטלת עליו יתכן שיהיה חייב בברכת המזון מן התורה, כיון שבשעה שאכל היה עליו

חיוב כל שהוא, אבל אם חובת החנוך היא על האב לחנך את בנו הרי היה הבן פטור לגמרי בשעה שאכל, ויתכן שאינו חייב בברכת המזון מן התורה. כל זה אם אנו יוצאים מתוך הנחה שחלות חובת ברכת המזון היא בשעת אכילה, אבל אם היא כדברי האומרים על השביעה הרי בשעה שחל על הקטן חיוב דאורייתא בכל המצוות שבע הוא, ואם כן יהיה חייב לברך מן התורה בכל מצב שהוא בין אם חובת החנוך על הקטן עצמו בין אם היא על אביו לחנכו.

אי אפשר שלא להזכיר מחלוקת האחרונים בסיבת פטור הקטן מכל המצוות. יש הסוברים כי מלכתחלה לא ניתנו המצוות אלא לגדולים, וקטן אינו בכלל החיוב כלל. ויש האומרים כי כל המצוות ניתנו לכל ישראל אנשים ונשים גדולים וקטנים, אלא שהוצאו מכללם נשים במצוות עשה שהזמן גרמן, ויצאו קטנים מפני שאינם בני דעת. ולכל אחת משתי הסברות יהיו תוצאות גם לדוגמא שאמרנו כלומר חיוב ברכת המזון. אם הקטן אינו בכלל מצוות לגמרי הרי לא היה בר חיוב בשעת אכילה. ואם היה בכלל חיוב אלא שנפטור מחמת שאינו בר דעת, יהיה אם כן חייב לאחר שהגדיל על אותה אכילה שאכל כשהוא קטן שהרי היה בכלל החיוב.

רבתי, בנושא זה יש להאריך הרבה, אבל אפסיק כאן ואניח את ההמשך לאחי עוז ועדו. אבקש מכם רק לזכור היכן הגענו כדי לשמור על הקשר הענין ורציפותו.

עד אז הנני מודה לכולכם רבתי בשם הורי ובשמי שטרחתם ובאתם להשתתף בשמחתינו. כן הנני מודה להורי שטרחו טורחים ויטרחו לחנכני על ברכי התורה והיראה, ואני תפלה לפני ה' שיעזרני לעשות רצונו כרצונו. ברוכים תהיו.

לפרשת אמור / לחג השבועות

פרשתינו השבת בארץ ישראל היא פרשת אמור אל הכהנים, בה משפטי שבתות ה' ומועדיו. התחילה משבת בראשית וסיימה בחג הסוכות. כפי המנהג המקובל כיום בכל העולם היהודי לסיים את התורה בכל שנה, סדרו שתחול קריאת פרשת המועדות בין שני הרגלים הראשונים, בין חג הפסח לחג השבועות. ונמצאת מצות העומר נקראת בימים אלה, ימי ספירת העומר, שכך נאמר: "דבר אל בני ישראל, ואמרת אלהם, כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם, וקצרתם את קצירה, והבאתם את עמר ראשית קצירכם אל הכהן. והניף את העמר לפני ה' לרצונכם, ממחרת השבת יניפנו הכהן...". "וספרתם לכם ממחרת השבת, מיום הביאכם את עמר התנופה שבע שבתות תמימת תהינה". במדרש רבה אמרו: "תני ר' חייא, אמתי הן תמימות, בזמן שישראל עושין רצונו של מקום". וכבר שאלו הראשונים מה הקשר בין תמימות לעשיית רצונו של המקום. ויש להבין כוונתו של ר' חייא כך. כל דבר בעולם יש קץ ותכלה לקיומו. כל הווה נפסד, וכיוון שכל

מה שבמציאות מורכב, ברוא ועשוי, הכרחי שיתפרק ויחדל להתקיים, ובכל אופן מתקיים הוא זמן מסויים. אך הזמן אינו כן, כל מה שעבר ממנו כבר חלף ואיננו, וההווה איננו מאומה, בטרם יספיק האדם להעלותו על דעתו וכבר חלף. והעתיד הרי עדיין איננו במציאות. ורק בדבר אחד יכול אדם לעשות את הזמן קיים, בזמן שהוא מנצל אותו, בזמן שהוא ממלא כל רגע מרגעי חייו תוכן חיובי, למידת תורה וחכמה, למידת דברים המביאים את האדם לידי שלימות אנושית ורוחנית. "אמתי הן תמימות? בזמן שישראל עושין רצונו של מקום", רק אז רשומו של כל רגע ניכר ביישותו של אדם. כי השלמות האנושית והרוחנית עם עשיית רצונו של המקום הם ההופכים את הרגע החולף לימים תמימים. כי במה מדובר כאן בספירת ימי העומר הללו, הלא בהתכוננות הנפשית של העם היהודי לקראת מתן תורה. ומתוך חשיבותם של הימים הללו צוותה תורה לספור אותם אחד אחד, כי הספירה והמניין מורים על חשיבותו וערכו של הדבר המנוי והספור, הלכה היא "דבר שבמניין אינו בטל".

ימים שקדמו ליציאת מצרים, ימי הכוננות לשחרור האומה היהודית משעבוד מצרים לא נצטוינו לספרם, ואף התורה לא ספרה אותם. אלא שחז"ל מסרו לנו כי קבלה בידם משפט המצריים שנים עשר חודש. ואלו הכוננות לשחרור המחשבה מירושת הבלים העמים, הכוננות לטוהר האמונה, ההכנה הנפשית לקבלת התורה אשר ייחוד סגולתו של העם היהודי אינו קיים בלעדיה, נצטוינו לספרם. ולא רק ימים נצטוינו לספור אלא אף לסכם כל חלק מהם. "מצוה לממני יומי ומצוה לממני שבועי". ובנוהג שבעולם כשאדם מונה וסופר דברים חשובים מסכם הוא כל חלק מסויים מהם, ואח"כ מסכם את כל החלקים ליחידה אחת שלימה, מחשש פן ישמט לו דבר. ואף אמרו "וספרתם לכם", שתהא ספירה לכל אחד ואחד מכם, ללמדנו שאין חרות זו, חרות הנפש וטיהור המחשבה, הבאה לפנינו בסוף החמישים יום, דומה לחרות שקדמה אשר חג הפסח סמלה וזכרונה. כי הראשונה חרות הגופות מן השעבוד המצרי וכל ישראל שווים בו, כל יוצאי מצרים נפדו מבית עבדים באופן שווה, כיוון שיצאו נשתחררו כולם בבת אחת. אבל החרות הבאה צריכה להיות לכל אחד ואחד, כל אחד ואחד מישראל חייב לטהר אמונתו ומחשבותיו מאמונות השווא וההבל אשר קלטו משכניהם המצרים, וכשם ששונות הם תפישותיהם של בני אדם במושגי השווא וההבל, כך שונות תפישותיהם במושגי האמת. לפיכך נצטוינו שתהא ספירה לכל אחד ואחד מכם, כל אחד לפי רמתו המחשבתית. ואע"פ שבתורה נקרא חג זה "חג שבועות", "עצרת", "יום הבכורים", הרי חז"ל קבעו לנו בתפלה ובקידוש "זמן מתן תורתנו", וקבלה היא בידי חכמינו כי בששי בסיוון ניתנה תורה. ובכך זכר ליום מתן תורה אשר לדעת הרמב"ן מצווה מיוחדת היא, מכלל תרי"ג מצוותיה של תורה, וכך כתב בפירושו בדברים ד, ט לפסוק "רק השמר לך ושמור נפשך מאוד, פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך, והודעתם לבניך ולבני בניך": "הזהיר במצות לא תעשה שלא נשכח דבר מן המעמד ההוא ולא נסירהו מלבנו לעולם, וצוה במצות עשה שנודיע בו לכל זרענו מדור לדור כל מה שהיה שם בראיה ובשמיעה". וכעין זה כתב גם במנין המצוות שלו,

"המצוה השניה שהוזהרנו שלא נשכח מעמד הר סיני ולא נסיר אותו מדעתנו, שנ' "השמר לך ושמור נפשך מאוד, פן תשכח..." וכו'. ועם כל הדורות ידבר שלא ישכחו ענין המעמד ההוא שיהיה לכל אדם למראית עיניהם ושמיעת אזניהם, ושיעתיקו את זה מדור לדור". אלה הם דברי הרמב"ן.

אך הרמב"ם לא מנה זכירת יום מתן תורה לא במצוות עשה ולא במצוות לא תעשה. וכנראה סבור הוא שאין זו מצוה מיוחדת, כדרך שעשה בזכרון יציאת מצרים שלא מנאה מצוה מיוחדת בכל יום נוסף למצוות ההגדה בליל חמשה עשר בניסן, אלא לדעתו הסתפקו חז"ל בהזכרתה יום יום בפרשת ציצית ובקדוש של שבת וכן בברכה אחרונה של קרית שמע, וכך זכרון מתן תורה בכל יום הסתפקו במה שאנו אומרים בברכה שניה שלפני קרית שמע "כי בנו בחרת מכל עם ולשון וקרבתנו לשמך הגדול", וחותרים "הבוחר בעמו ישראל באהבה". ואף במפורש יותר בחג הבא לקראתינו לשלום "זמן מתן תורתנו באהבה". לפיכך חובת השמחה בו בחג הזה היא כפולה ומכופלת כי יום זה הוא הגורם לייחודינו, כמו שאמרו חז"ל "הכל מודים בעצרת דבעינא נמי לכם", ואף רב יוסף היה אומר "ביוםא דעצרתא עבידו לי עגלא תלתא, אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא". היה אומר, בעצרת עשו לי עגל שנולד שלישי לבטן שהוא בדרך כלל בריא בהיות האם בתוקף כוחה ובריאותה, כדי לענג בו יום זה, אשר אלמלא הוא שבו ניתנה התורה צא וראה כמה יוסף יש בשוק. וברור כי אין כוונתו של רב יוסף על עצמו, אלא על כל אחד ואחד מישראל שחייב לענג יום זה, שאלמלא הוא אין אומתנו אומה, וכלשון רבינו סעדיה גאון "אין אומתנו אומה אלא בתורתיה". ועם זאת, חייב אדם להקדיש חלק הגון מיום החג לתורה ולחכמה, ואל תגרום שמחת מתן תורה לבטול תורה, וכך כתב הרמב"ם, אע"פ שאכילה ושתייה במועדות בכלל מצוות עשה, לא יהא אוכל ושותה כל היום כולו, אלא כך היא הדת. בבוקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ומתפללין וקוראין בתורה בעניין היום, וחוזרין לבתייהם ואוכלין. והולכין לבתי מדרשות קוראין ושונים עד חצי היום ואחר חצות מתפללין תפלת מנחה וחוזרין לבתייהן לאכול ולשתות שאר היום עד הלילה. וכשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל אל ימשך ביין ובשחוק וקלות ראש... שלא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל... וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האמללים. שנאמר: "ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך והלוי והגר והיתום והאלמנה אשר בשעריך".

ניתן את דעתנו שיהו כל הליכותינו בשלמות המעשה, בכוונת הלב ובטוהר המחשבה.

לפרשת בהעלותך

ברשות הורי ומורי, וברשותכם אורחינו הנכבדים, אומר לפניכם ביום חגי זה עת מלאת

לי שלש עשרה שנה, מלים אחדות מענין פרשת השבוע ומענין היום.

בפרשת השבוע נאמר "ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת ה'", ונאמר עוד בלויים "ושמרו את כל כלי אהל מועד ואת משמרת בני ישראל".

בכל המקראות הללו נצטוינו על שמירת המקדש שהיא אחת מתרי"ג מצוותיה של תורה. וכך פסק הרמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ח הל' א) שמירת המקדש מצות עשה ואף על פי שאין שם פחד מאויבים ולא מלסטים, שאין שמירתו אלא כבוד, אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרים לפלטרין שאין עליו שומרים.

וכך קבלו חכמינו ז"ל שצריכים השומרים שלא יסיחו דעתם משמירת המקדש, וכל אחד ואחד מוזהר שלא יסיח דעתו משמירת המקדש אף על פי שיש עוד שומרים אחרים. וכך פסק הרמב"ם ומעמידים ממונה אחד על כל משמרות השומרים, ואיש הר הבית היה נקרא, והיה מחזר על כל משמר ומשמר כל הלילה ואבוקות דולקות לפניו, וכל משמר שאינו עומד ואומר לו איש הר הבית שלום עליך, ניכר שהוא ישן, חובטו במקלו.

מכאן למדו שכל מצוה מקודשת יותר חובה שלא להסיח את הדעת ממנה, כמו שמצאנו בדומה לשמירת המקדש מצות התפלין, שכך אמרו חכמינו במסכת שבת (דף מט) תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים, מאי היא, רבא אמר שלא יישן בהם. ושאלו שם בגמרא מדוע נקרא אלישע בעל כנפים, אמרו שפעם אחת גזרה המלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפלין ינקרו את מוחו, ואירע פעם שאלישע הניח תפלין בביתו ויצא לילך לבית הכנסת, והנה במקרה ראהו קסדור אחד, רץ מפניו, רץ אחריו, וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו מה זה בידך, אמר לו כנפי יונה, פשט ידו וראה הקסדור בידו כנפי יונה. ומאי שנא כנפי יונה משאר עופות, אמרו מפני שנמשלה כנסת ישראל ליונה שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף, מה יונה כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצוות מגינות עליהם.

הרי כמו שהזהירו שלא יישן שומר המקדש, כך הזהירו שלא יישן המניח תפלין, כדי שלא יסיח דעתו ממצותו. וכך אמרו בגמרא (שבת יב) חייב אדם למשמש בתפלין כל שעה ושעה, קל וחומר מציץ, ומה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו, תפלין שיש בהן אזכרות הרבה על אחת כמה וכמה.

כי מטרת התפלין להחדיר לתודעת האדם ולמעמקי מחשבתו כי שם השם נקרא עליו, כמו שנאמר "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך". וכאשר יזכה האדם מישראל להגיע לידי הכרה זו הרי בהתאם לכך תהיינה התנהגותו ומחשבותיו. ומאותם שעות הבוקר המוקדמות שאדם מניח תפלין הוא שואב יראת שמים לכל היממה כולה. וכך כתב הרמב"ם קדושת התפלין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר

מחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא, אמרו עליו על רב תלמיד רבנו הקדוש שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפלין. ואף על פי שמצותן ללבשן כל היום, בשעת התפלה יותר מן הכל, אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. וכל שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה שהרי בארבע פרשיות צוה על תפלין של ראש ועל תפלין של יד, וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו. כלומר כל זמן שאדם מניח תפלין מניח שם השם עליו יום יום וזכה לחיים, חיים בעולם הזה וחיים לעולם הבא.

ומחמת חבתן של ישראל לפני המקום ברוך הוא הנחיל להם את המצוות הללו, וכך אמרו חכמינו במסכת מנחות (דף מג) חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות, תפלין בראשיהן, ותפלין בזרועותיהן, וציצית בבגדיהן, ומזוזה בפתחיהן, ועליהן אמר דוד שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך. ר' אליעזר בן יעקב אומר כל המניח תפלין בראשו ותפלין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הרי זה בחזקת שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ואומר חונה מלאך ה' סביב ליריאו ויחלצם. וכך פסק הרמב"ם בתוספת באור מה הם המלאכים האמורים כאן בפסוק זה, שכתב בסוף הלכות מזוזה חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם, שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו וייעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולמים, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישורים. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא, שהרי יש לו מזכירין רבים והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליריאו ויחלצם.

ועל זה אמרו במסכת אבות, חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, חבה יתרה נודעת להם שניתן להם כלי חמדה שבו נברא העולם שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו.

עם סיום דברי הנני מודה להורי שחנכוני על ערכי התורה ועל מסורת ישראל, הטיבו להושיבני בין ברכי תלמידי חכמים, ועדין ממשיכים לעשות הלאה, תהי משכורתם שלמה מעם ה' אלקי ישראל. כן הנני מודה לכולכם רבותי שנעניתם להזמנתינו, טרחתם ובאתם להשתתף בשמחתי ובשמחת משפחתי, ברוכים תהיו.

לפרשת שלח

ברשות הורי ומורי, ברשות כל אורחינו הנכבדים.

אומר לפניכם מלים אחדות מענין פרשת השבוע ומעין המאורע, הן עתה מלאו לי שלש עשרה שנה והגעתי בעז"ה לעול מצות, ומכלל שש מאות ושלוש עשרה מצוותיה שלתורה, הציצית והתפלין, לפיכך נאמר בהם דברים אחדים.

פרשת השבוע פרשת שלח, בסוף הפרשה נאמרה פרשת ציצית, "דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת, והיה לכם לציצית וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' ועשיתם אותם ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, למען תזכרו ועשיתם את כל מצוותי והייתם קדושים לאלקיכם, אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים".

גדולה היא פרשה זו פרשת ציצית, שחז"ל מצאו שהיא שקולה כנגד פרשת יחוד השם ופרשת למוד כל התורה, ולפיכך קבעוה בקריאת שמע שכל אדם מישראל חייב לקרוא בכל יום. ושלוש פרשיות יש בקריאת שמע שמצוה מן התורה לקרוא אותם בכל יום, פרשה ראשונה שמע ישראל האמורה בפרשת ואתחנן, כוללת שני דברים, פסוק ראשון יש בו קבלת עול מלכות שמים, לפיכך צריך לאמרו בכוונה בריכוז ובמחשבה, וכל שקרא אותו שלא בכוונה חייב לחזור ולקראו פעם שניה, ושאר הפרשה יש בה צווי על למידת יסוד היסודות של היהדות, שהוא מציאות ה' יחודו ואהבתו, וכך כתב הרמב"ם: ומקדימין לקרות פרשת שמע מפני שיש בה יחוד השם ואהבתו ותלמודו שהוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו. וברור שכוונתו במה שאמר "ותלמודו" שהוא למוד ידיעת מציאות השם ולמוד יחודו. פרשה שניה והיא אם שמוע הכתובה בפרשת עקב יש בה צווי על כל המצות, והפרשה השלישית היא פרשת ציצית, ולפי שיש בה צווי על זכירת כל המצות שהרי נאמר "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'", וכן "למען תזכרו ועשיתם את כל מצותי". לפיכך קבעוה בקריאת שמע. וכך פסק הרמב"ם בסוף הלכות ציצית, לעולם יהא אדם זהיר במצות ציצית שהרי הכתוב שקלה ותלה בה כל המצות כולן שנאמר "וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה'". וכך דרשו חז"ל בפסיקתא שלש מצות נאמרו בפרשה זו בזה אחר זה, עבודה זרה, ומקושש, וציצית, שכל המקיים מצות ציצית כאלו קיים כל התורה כולה.

דבר נוסף יש בפרשה זו והוא זכרון יציאת מצרים שכך נאמר בה, "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". שנצטוינו לזכרה בכל יום שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך. שזה אחד משני הטעמים שנתנה התורה למצות השבת. כי בספר שמות נאמר בטעם השבת "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ", כלומר שמצות השבת באה להחדיר בתודעתנו את האמונה בחדוש העולם, ובספר דברים נאמר עוד טעם נוסף "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך משם ביד חזקה". והכוונה בכך לזכור את כל הנסים שעשה לנו ה' בהוציאו אותנו ממצרים.

הציצית היא אחת משלוש מצות הסובכות את האדם מישראל יום יום ומגינות עליו מלחטוא, והן התפלין והציצית והמזוזה, וכך דרשו חז"ל בגמרא מנחות (דף מג) ר'

אליעזר בן יעקב אומר כל המניח תפלין בראשו ותפלין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ואומר: חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. וכבר פירש הרמב"ם מה הם המלאכים הללו, וכך כתב בסוף הלכות מזוזה חייב אדם להזהר במזוזה מפני שהיא חובת הכל תמיד, וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביחוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ושגיותו בהבלי הזמן, וידע שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים, אלא ידיעת צור העולם, ומיד הוא חוזר לדעתו והולך בדרכי מישרים. אמרו חכמים הראשונים כל מי שיש לו תפלין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו מוחזק הוא שלא יחטא שהרי יש לו מזכירין רבים והן הם המלאכים שמצילין אותו מלחטוא שנאמר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם.

כל שכן מצות התפלין שקדושתן חמורה ומחייבתן של ישראל לפני המקום ברוך הוא נתן להם מצות התפלין, תפלין על הראש שהוא מקור המחשבה, אדם מישראל כבר בשחר יומו מניח שם השם עליו, משעבד כל מחשבותיו לעבודת השם ב"ה, ובאותה מחשבה הוא ממשיך כל היום. לכך נאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך. ותפלין על הזרוע שהוא מקור הכח ויכולת העשייה של אדם, לפיכך צוותה תורה לקשור תפלין על הזרוע לרמוז לאדם שכל כוחו ויכולתו אינם אלא בהשגחת ה' כענין שנאמר כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל, וכך כתב הרמב"ם קדושת התפלין קדושתן גדולה היא שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא. אמרו עליו על רב, תלמידו של רבנו הקדוש, שכל ימיו לא ראוהו שהלך ארבע אמות בלא תורה או בלא ציצית או בלא תפלין. אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפלין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו, וכל שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה, שהרי בארבע פרשיות צוה על תפלין שלראש ועל תפלין שליד, וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו.

עם סיום דברי הנני מודה להורי שגדלוני בדרך התורה והושיבוני בין ברכי תלמידי חכמים. תקוותי שיסייעני השם ללמוד לשמור ולעשות.

כן הנני מודה לכולכם רבותי שכבדתם אותנו ובאתם להשתתף בשמחתנו, ברוכים תהיו.

לפרשת קרח

הרשוני נא רבותי לומר לפניכם דברים אחדים מענין הפרשה שהם גם מענין המאורע. אך בטרם אומר את דברי אקדם בברכה את בואכם להשתתף בשמחתי ואומר לכם ברוכים הבאים.

כפי שידוע לכולכם רבותי, שש מאות ושלוש עשרה מצוות, מהם מאתיים ארבעים ושמונה מצוות עשה כנגד רמ"ח אבריו שלאדם כפי שמנו חז"ל וכפי שדרשו חז"ל שכאלו כל אבר ואבר שבאדם אומר לו עשה בי מצוה. ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד שס"ה גידים שבאדם לפי מסורת חז"ל. וגם כנגד שס"ה ימות החמה שכאלו כל יום ויום מימות השנה אומר לו לאדם המנע מלעבור בי עבירה.

והנה מכלל תרי"ג מצותיה של תורה נאמרו בפרשה זו תשע מצוות, מהן חמש מצוות עשה והן: א. לשמור את המקדש תמיד. ב. לפדות בכור אדם. ג. שיעבוד הלוי במקדש. ד. להפריש מעשר דגן ללויים. ה. שגם הלויים יפרישו מעשר מן המעשר ויתנוהו לכהנים. וארבע מצוות לא תעשה: א. שלא יתעסקו הלויים במקדש בעבודת הכהנים ולא הכהנים בעבודת הלויים. ב. שלא יעבוד זר במקדש. ג. שלא להשביט שמירת המקדש. ד. שלא לפדות בכור בהמה טהורה.

שתיים מתשע המצוות הללו צוותה אותנו התורה לקבעם בתפלין והם מצוות פדיון בכור אדם והקרבן בכור בהמה טהורה. ודוקא בשתי פרשיות הראשונות שבתפלין שהן קדש ו-והיה כי יביאך. בפרשת קדש נאמר: "קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא". ובפרשת והיה כי יביאך נאמר: "והעברת כל פטר רחם לה' וכל פטר שגר בהמה אשר יהיו לך הזכרים לה'". ונאמר "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו, ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה, על כן אני זבח לה' כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה".

מעתה, שזכינו לדעת טעמה של מצוה זו כלומר פדיון בכור אדם וקדוש בכור בהמה, שהוא זכר ליציאת מצרים, אין פלא שהתורה צותה לקבעה בתפלין מכל שאר תרי"ג מצוותיה של תורה. כי כידוע נסי יציאת מצרים מהווים אצלנו יסוד חשוב בהחדרת חדוש העולם ויכולת ה' לשנותו מטבעו ולעשות בו כרצונו, ומכאן יסודות האמונה בנסי ה' ונפלאותיו שהן מחוץ לטבע, לומר שה' משגיח על עולמו השגחה השגחה פרטית.

ואף שבת החמורה קבעה תורה את טעמה "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוה ה' אלקיך לעשות את יום השבת". אמור מעתה שקולה היא איפוא מצות הנחת התפלין כשמירת שבת.

אמנם, הרבה מצוות מלוות את האדם יום יום, מהם מן התורה ומהם מדברי סופרים. כי הואיל ומטבעו של אדם טרוד ושבויה הוא בידי עסקיו היומיומיים ועלול הוא לשכוח לעתים את יוצרו, לפיכך תקנו חז"ל להזכיר שם שמים על כל פעולותינו והנאותינו. אדם בא ללבוש חלוקו בשחרית מברך מלביש ערומים, בא לנעול נעליו מברך שעשה לי כל צרכי, וכך כל השאר. וכן בא לאכול או לשתות חייב לברך ברכה

הראויה לו, וכך כל שאר ההנאות. ראה אילנות נאים חייב לברך, ולא רק על דבר נאה, אלא גם על כל שינוי שהנפש מתפעלת ממנו קבעו לו חז"ל ברכה. כל זה כדי להזכיר לאדם על כל צעד ושעל את בוראו, את מלכו, את מי שנשמתו בידו, את מי שאמר והיה העולם.

ברם כל אלה נראים כרשות. יכול אדם לא לאכול ולא לשתות ולהשאר במלבושו ולא יתחייב בשום ברכה. לפיכך קבעה תורה חובת תפלה וקריאת שמע בכל יום בבוקר ובערב, שעם קום האדם בשחרית, בטרם צאתו לעבודתו ולעסקיו, יזכור את ה', ויקבל עליו עול מלכות שמים. וכך הדבר בערב בשובו מעסקיו, בבואו לאכול ולשתות ולנוח, שעה שעלול הוא להתפש למסיבות נשפי הרשות, אמרה תורה שיקבל עליו עול מלכות שמים, כי הם הם הערובה להפנותו לעולם המחשבה, לבל ישקע במעמקי עולם הגשמיות המוחלטת.

אמנם, הואיל ומצוות אלה אין בהם מעשה, ויש אפשרות שאדם יאמר את הדברים בפיו בלי שיחשוב בלבו מה הוא אומר, בלי שיתן דעתו לאמרי פיו, לפיכך צותה תורה לעשות מעשה בפועל ואמרה "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך", והיא מצות התפלין שכל אדם מישראל חייב להניח בכל יום. כי זו היא בעצם מצות הגוף, המצוה היחידה שאין אדם יכול להשתחרר ממנה בשום טענה, כי הציצית מצוה חשובה היא אך אינה חובת הגוף, ואם אין לאדם טלית אינו חייב בציצית. ואין כן התפלין, תפלין על הזרוע ותפלין על הראש, על שני אברים שהם כל ישותו של אדם. הראש שהוא מקור הדעה וסמל המחשבה, והזרוע שהוא סמל הכוח והעשייה. שכל זמן ששני אלה קשורים בשמו של מי שאמר והיה העולם אין האדם עשוי לסור מדרך היושר. והנה סביב הראש הספיקה רק כריכה אחת בלבד, לרמוז לאדם שכל זמן שלמד לדעת את בוראו בכל הקף המחשבה ומכל צדדי הרעיון דיו בכך ואינו עלול לטעות עוד. אך בעולם המעשה לא די בכריכה אחת, לא די במסגרת אחת. כי על אף ידיעת האדם את האיסור שלא ישיט ידו לממון חברו, לרכוש הזולת, עלול הוא ברגעים מסויימים, ברגעי חולשה, למצוא לעצמו היתרים של שוא והבל מחמדת הממון, לפיכך באו על הזרוע כריכות רבות, קשרים ועוד קשרים, מסגרת על גבי מסגרת, ללמד לאדם שהוא חייב לעשות לעצמו סייגים רבים לבל ימעדו אשוריו.

שמח אני שהגעתי לגיל המצוות וזכיתי לקיים גם מצות הנחת תפלין ככל אדם מישראל, זכיתי והגעתי לכלל "גדול מצווה ועושה", ולכן משום שנאמר "במקהלות ברכו אלקים ה' ממקור ישראל", הנני מברך ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה להיות מצווה ועושה.

ועתה עם סיום דברי הנני מודה להורי היקרים שגדלוני וחנווני על ברכי התורה והמסורת ודאגו לכל מחסורי מעודי ועד עתה, ועוד ידם נטויה. והנני מברכם שיזכו לאריכות ימים בחיי שלום שלווה ונחת. כן הנני מברך את כל קרובי משפחת אבי

ומשפחת אמי שיזכו לרוות נחת מבניהם, והנני שוב מודה לכולכם רבותי בשמי ובשם הורי על שכבדתם אותנו ובאתם להשתתף בשמחתינו.

לפרשת חקת

בפרשת השבוע נאמרה שירתם היחידה של ישראל, היא שירת הבאר. כל שאר השירות שבמקרא נאמרו על ידי יחיד או בהדרכתו של יחיד. הנה השירה הראשונה, שירת הים, נאמרה בה "אז ישיר משה ובני ישראל", ומסרו לנו חז"ל בגמרא מסכת סוטה שכל השירה נאמרה על ידי משה, וישראל היו עונים על כל קטע מקטעי השיר "אשירה לה' כי גאה גאה". וכן שירת האזינו שירת יחיד היא, "וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת". גם שירת דבורה שירת יחידים היא, "ותשר דבורה וברק בן אבינועם", וכך שירת דוד "וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת".

שירה זו, שירת הבאר, היא שירתם של כל ישראל, שירה שנאמרה על ידי כל הצבור ובצבור, ואין פלא בדבר. חז"ל מסרו לנו כי באר האמורה כאן היא התורה, וכיון שכן הרי שירה זו היא על עצם יצירתה של האומה הישראלית, על עצם גבושו של עם ישראל ולכודו ליחידה אחת, לעם אחד, כמו שאמר רבנו סעדיה גאון בספר האמונות והדעות אומתנו בני ישראל אינה אומה אלא בתורותיה, כוונתו תורה שבכתב ותורה שבעל-פה שהיא פירושה. וכך הם גם דברי הרמב"ם במורה הנבוכים שכתב "וגם זה הערה על נצחיות התורה אשר מחמתה יש לנו שם מיוחד", כוונתו שם "ישראל" שאין האומה הזו זכאית לשם זה אלא אם שומרת על התורה, "וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל". ולפיכך דרש ר' יוחנן ארבעים ושמונה פעמים כתוב בתורה "באר" כנגד ארבעים ושמונה דברים שהתורה נקנית בהם. ועוד דרשו פסוק האמור בשירת הבאר "ומדבר מתנה וממתנה נחליאל ומנחליאל במות ומבמות הגיא", "וממדבר" זה מדבר סיני, "מתנה" אלו שני הלוחות שנאמר בהם "ויתנם ה' אלי". וכן דרשו פרשה זו על המדות הצריכות להיות באדם כדי שיזכה לקנין התורה, וכך אמרו, אם עושה אדם עצמו כמדבר הזה שהוא ריק מכל מיני מעדנים התורה ניתנת לו במתנה, וכיון שניתנת לו במתנה נחלו אֵל שנאמר "וממתנה נחליאל". וכיון שנחלו אל נתעלה, שנאמר "ומנחליאל במות", ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו שנאמר "ומבמות הגיא", ואם חזר בו הקב"ה מגביהו שנאמר "כל גיא ינשא".

תורת ישראל כוללת תרי"ג מצוות, מהן מאתיים ארבעים ושמונה מצוות עשה, ושלוש מאות ושישים וחמש מצוות לא תעשה. ומכלל מצוות העשה הללו היא מצות התפלין, והיא נחלקת לשני חלקים תפלין על היד ותפלין על הראש. שונה היא מצות התפלין מכל יתר הקלות והחמורות שלא נקראה שום מצוה פאר אלא התפלין בלבד ועליהם אמר ליחזקאל "פארך חבוש עליך", כי הן סמל קבלת עול מלכות שמים, וכל זמן שהם על

האדם חייב להיות דעתו עליהן, כלומר יתן אל לבו במשך כל הזמן ששם ה' נקרא עליו, כמו שנאמר "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך". וכך פסק הרמב"ם "חייב אדם למשמש בתפיליו כל זמן שהן עליו שלא יסיח דעתו מהן אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ (שהיה על מצחו של הכהן הגדול), שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהן אחד ועשרים שם הוי"ה בשל ראש וכמותן בשל יד".

בא וראה מה כתוב בציץ "והיה על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה'", אמור מעתה קל וחומר לתפלין שכאשר הוא טוטפת בין עיני האדם וקשור בזרועו שהאדם יהיה רצוי לפני ה' תמיד.

והן עתה זכיתי והגעתי לגיל המצוות, גיל שבו אני חייב לקיים כל המצוות מן התורה ככל אדם מישראל, ביניהם גם התפלין שהן פארם של ישראל.

תפילתי לפני ה' שיעזרני לקיים גם מצוה זו תמיד ובכך יהיו מעשינו לרצון לפני ה', כמו שנאמר בדוד "ה' אלקיך ירצך".

בסיום דברי הנני מודה להורי שדאגו לי עד כה וחנכוני על ברכי תורת ישראל ומוסר ישראל. כן הנני מודה לכולכם רבותי שטרחתם להשתתף בשמחתי היום. תודה.

לפרשת ואתחנן

הרשוני נא רבותי לומר לפניכם משהו מענין פרשת השבוע ומעין המאורע, אך תחלה אקדם בברכה את בואכם ואומר לכם ברוכים הבאים.

ועתה לענין: כפי שידוע לכולם רבותי, פרשת השבוע היא פרשת ואתחנן. בפרשה זו נכפלו עשרת הדברות שלדעת רבינו סעדיה גאון כלולים בהם כל תרי"ג מצוותיה של תורה. פרשה זו כוללת כפי שמנה הרמב"ם בספר המצוות שתיים עשרה מצוות, מהן שש מצוות עשה ושש מצוות לא תעשה. בין מצוות עשה האמורות בפרשה שתיים הן מצוות התפילין, תפלין של ראש ותפלין של יד. אם נרצה לדבר על כל המצוות שנזכרו בפרשה יארך הדבר מאד ואפילו אם נקצר ככל האפשר. אזכיר רק שתי מצוות מאלה שנאמרו בפרשה, והם יראת ה' ותפלין. שתי פעמים נזכרה יראת ה' בפרשה, נאמר "יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב באמור ה' אלי הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אותי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון", ונאמר "למען תירא את ה' אלקיך לשמור את כל חוקותיו ומצותיו אשר אנכי מצוך אתה ובנך ובן בנך כל ימי חיך ולמען יאריכון ימיך". וארבעה הם שנצטוינו ליראה אותם, האחד הוא ה' ברוך הוא, ושלושה בני אדם והם המלך וההורים והרב. נפתח במלך, אמר הכתוב

"שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו מקרב אחיך", וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים ובספר המצוות, מצות עשה למנות עלינו מלך שנאמר "שום תשים עליך מלך".

אחד החיובים המוטלים עלינו כלפי המלך הוא לכבדו וליראה אותו, וכך פסק הרמב"ם כבוד גדול נוהגים במלך ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם. בהורים פסק הרמב"ם כבוד אב ואם מצות עשה גדולה וכן מורא אב ואם, שנאמר "כבד את אביך ואת אמך", ונאמר "איש אמו ואביו תיראו". ברב פסק הרמב"ם כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וביראתו כך הוא חייב בכבוד רבו ויראתו יותר מאביו, שאביו מביאו לחיי העולם הזה ורבו שלמדו חכמה מביאו לחיי העולם הבא, ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא האב, אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים, יוצא איפוא ששלושת אלה בני אדם שווים בכבוד ובמורא, עם זאת אם מחלו על כבודם או מוצאים בהם דינים חלוקים, ברב נפסקה הלכה הרב שמחל על כבודו כבודו מחול, וכך פסק הרמב"ם הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים שהתלמיד חייב בהם או באחד מהם הרשות בידו, גם ההורים שרצו למחול על כבודם אמרו חז"ל כבודם מחול, ולא עוד אלא מצינו שדברים הנראים שהם זלזול בהורים ורצו הם בכך אמרו חז"ל זהו כבודם כלומר שבעשותינו רצונם לא די שאין לנו מזלזלים בהם אלא אנו מקיימים מצות כבוד, שכך ספרו מעשה באמו של ר' ישמעאל שבאה וקבלה עליו לפני חכמים, אמרה להם גערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד, באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו, אמרו אפשר אין רבי ישמעאל נוהג כבוד באבותיו? אמרו לה מה הוא עושה לך, אמרה כשהוא יוצא מבית המדרש אני מבקשת לרחוץ רגליו ואינו מניח לי, אמרו לו הואיל וזהו רצונה זהו כבודה, מכאן למדנו כי מלוי רצון ההורים יהיה איך שיהיה זהו כבודם, ואינו רק בבחינת כבודם מחול אלא זהו כבודם.

אבל לגבי מלך פסקו חז"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ונראה שהטעם מפני שהצווי בכבודו ובמוראו של מלך בא במלים כפולות "שום תשים" שכל פעם שמוחל המלך על כבודו מיד חל צווי חדש "תשים" ולכן אין מחילתו מחילה, אמור מעתה ומה מלך בשר ודם שמחל על כבודו אין כבודו מחול, אלא חובה מוטלת עלינו להיות כבודו ומוראו בלבנו תמיד, מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה שחובה מוטלת עלינו שלא יסור כבודו ומוראו מנגד עינינו אף לרגע קט ועל דרך שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד". והואיל ומטבעו של אדם טרוד ושכוי הוא בידי עסקיו היום יומיים, ועלול הוא לשכוח לעתים את בוראו, לפיכך תקנו חז"ל להזכיר שם שמים על כל פעולותינו והנאותינו, בא אדם ללבוש חלוקו בשחרית מברך מלביש ערומים, בא לנעול נעליו מברך שעשה לי כל צרכי, וכן כל השאר, וכך בא לאכול או לשותות חייב לברך ברכה הראויה לאותו מאכל או משקה, בא להריח ריח טוב חייב לברך ברכה הראויה לו וכך כל שאר ההנאות ראה אילנות נאים חייב לברך, ולא רק על דבר נאה, אלא גם על כל שינוי שהנפש מתפעלת ממנו אע"פ שאינו נאה קבעו לו חז"ל ברכה, ראה אדם המשונה

במבנה גופו או בצבע עורו מברך ברכה הראויה לכך, כל זה להזכיר לאדם על כל צעד ושעל את בוראו, את מלכו, את מי שנשמתו בידו, את מי שאמר והיה העולם.

ברם כל אלה נראים כרשות כי יכול אדם לא לאכול ולא לשתות להשאר במלבושו ולא יתחייב, לכך קבעה תורה חובת תפלה וקריאת שמע בכל יום בשחר ובערב, שעם קומו בשחרית וצאתו לעבודתו ולעסקיו יזכור את מי שהחזיר לו נשמתו ויקבל עליו עול מלכות שמים, וכך הדבר בערב בשובו מעסקיו בבואו לאכול ולשתות ולנוח, שעה שעלול הוא להתפס למסבות נפשי הרשות אמרה תורה קבל עליך עול מלכות שמים והם הערובה להפנותך לעולם המחשבה לבל תשקע עמוק בעולם הגשמיות המוחלטת.

אמנם הואיל ויש אפשרות שאדם יאמר את הדברים הללו בפיו מבלי שיחשוב בלבו מה הוא אומר, מבלי שיתן את דעתו לאמרי פיו, ואז יהיה בבחינת ויכבדוני בפייהם ולבם רחק ממני, לכן צותה תורה בפרשה הזאת לעשות מעשה בפועל ואמרה "וקשרתם לאות על ידיך והיו לטוטפות בין עיניך", והיא היא מצות התפלין שכל אדם מישראל חייב להניח בכל יום, תפלין על הזרוע ותפלין על הראש, על שני איברים שהם כל יישותו של אדם, הראש שהוא מקור הדעה וסמל המחשבה, ובזרוע שהוא סמל הכח והמעשה, שכל זמן ששני אלה קשורים והדוקים בשמו של מי שאמר והיה העולם אין האדם עלול לסור מדרך הישר. ומענין הדבר כי סביב הראש מספיקה רק כריכה אחת בלבד לרמוז לאדם שכל זמן שלמד לדעת את בוראו בכל הקף המחשבה ומכל צדדי הרעיון דיו בכך ואינו עלול לטעות עוד, אך בעולם המעשה, לא די בכריכה אחת, לא די במסגרת אחת, כי על אף ידיעת האיסור שלא יושיט אדם ידו לממון חברו, לרכוש הזולת, עלול הוא ברגעים מסויימים ברגעי חולשה למצוא לעצמו היתרים של שווא, של שקר מחמדת הממון, לכך באו על הזרוע כריכות רבות, קשרים ועוד קשרים, מסגרת על גבי מסגרת.

שמח אני שהגעתי לגיל המצוות וזכיתי לקיים גם מצות הנחת תפלין ככל אדם מישראל, אמנם נוהגים אנו כדעת הרמב"ם שפוסק שיש חובת חינוך במצוה זו, וכך כבר הנחתי תפלין מהיותי כבן שמונה שנים, אך ברור כי עד עתה היתה החובה על אבי לחנכני במצוות ומעשה המצוה מוטלת עלי ככל בני ישראל הגדולים, עד עתה הייתי בבחינת מי שאינו מצווה ועושה, ואילו עתה באתי לכלל גדול המצווה ועושה, ומשום שנאמר במקלות ברכו אלוקים ה' ממקור ישראל, הנני מברך ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה להיות גדול המצווה ועושה.

ועתה עם סיום דברי הנני מודה לכולכם רבותי בשמי ובשם אבי ואמי ובשם סבי וסבתי על שכבדתם אותנו, נעניתם להזמנתינו, ובאתם להשתתף בשמחתינו.

ברוכים תהיו !

לפרשת ראה

הרשוני נא רבותי לומר לפניכם דברים אחדים מענין פרשת השבוע, ומענין המאורע. ידוע כי שש מאות ושלוש עשרה מצוות ניתנו למשה רבנו בסיני ונכתבו בתורה, מהן מאתים וארבעים ושמונה מצוות עשה, כנגד מאתים וארבעים ושמונה איברים שיש באדם, ודרשו חז"ל שכל אבר ואבר שבאדם אומר לו לאדם עשה בי מצוה ואל תעשה בי עברה. ומהן שלש מאות וששים וחמש מצוות לא תעשה, כנגד שלוש מאות וששים וחמשה ימות השנה, ודרשו חז"ל שכל יום ויום אומר לו לאדם אל תעשה בי עברה. יוצא כי רבוי מנין המצוות בא כדי להזכיר ולהעיר לאדם בכל עת לבל יחרוג ממסגרת היהדות. והנה פרשת השבוע פרשת "ראה" היא אחת מחמש פרשיות שבתורה שיש בהן ריכוז רב של מצוות, וכך יש בפרשה זו חמישים וארבע מצוות, מהן שבע עשרה מצוות עשה, ושלושים ושבע מצוות לא תעשה, ונזכיר כאן רק שתיים מן המצוות שנאמרו בפרשה זו.

האחת היא לא תתגודדו, חכמינו מצאו במצוה זו אזהרה לישראל שלא יתפלגו ויתחלקו לקבוצות קבוצות, וכך דרשו, "לא תתגודדו – לא תיעשו אגודות אגודות", כלומר אזהרה לישראל שלא להתפלג לפלגים ולכתות, כי בהתפלגות ירבו המחלוקות והמריבות בישראל בין כת לכת ובין קבוצה לקבוצה, ובכך יחלק כחם כלפי כל אויב פנימי או חיצוני הרוצה לרע להם. הרי רואים אנו כי במצוה זו דאגה תורת ישראל לאחדות העם ולגבושו, לחזק כוח האומה וללכד שורותיה, כדי שיוכלו לעמוד איתנים נגד כל המתנכל המתגרה בהם, וכך אמרו חז"ל לא ניתנו מצוותיה של תורה אלא כדי לצרף בהם את הבריות, כלומר לאחד אותם וללכד אותם לחטיבה אחת. אזהרה זו אינה רק לכללות האומה, אלא גם לכל עיר ועיר, ולכל למשפחה ומשפחה, כי הפילוג גורם ריב ומרבה מחלוקת, והגיבוש מרבה אהבה ואחווה בישראל.

המצוה השנית שנזכר כאן מן המצוות שנאמרו בפרשת השבוע היא מצוות קדוש בכורות, וכך נאמר בפרשה זו "כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך הזכר תקדיש לה' אלקיך". והנה מצוה זו היא אחת מן המצוות הכתובות בתפלין. וארבע פרשיות נצטוינו לכתוב ולהכניס בתוך התפלין. הראשונה היא "קדש לי כל בכור" הכתובה בפרשת בא, בה נצטוינו על קדוש הבכורות כדי לזכור יציאת מצרים שיצאנו משם לאחר מכת בכורות של המצרים. כן נאמר בפרשה זו הצווי על שמירת הפסח, כמו שנאמר גם בפרשת השבוע "שמור את חדש האביב ועשית פסח". ובסוף פרשת קדש נאמר הצווי על התפלין, "והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך כי ביד חזקה הוציאך ה' ממצרים".

הפרשה השניה הכתובה בתפלין, "והיה כי יביאך", מופיעה אף היא בפרשת בא. ובה נצטוינו שוב על קדוש בכורות כדי לזכור יציאת מצרים. בסופה נאמר הצווי על התפלין, "והיה לאות על ירך ולטוטפות בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים".

הפרשה השלישית מארבע הפרשיות הכתובות בתפליין היא "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", הכתובה בפרשת ואתחנן בספר דברים, אשר כל יהודי חייב לקרוא אותה שתי פעמים בכל יום אחת בבקר ואחת בערב, כי בה נצטוינו על יחוד השם, ובסופה נאמר הצווי על התפליין, "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך".

הפרשה הרביעית הכתובה בתפליין היא "והיה אם שמוע", שגם היא חלק מקריאת שמע שכל יהודי חייב לקרוא אותה שתי פעמים בכל יום בבוקר ובערב. בסופה נאמר הצווי על התפליין, "וקשרתם אותם לאות על ידכם והיו לטוטפות בין עיניכם".

צו חז"ל לנהוג בתפליין קדושה יתירה, וכך פסק הרמב"ם, חייב אדם למשמש בתפליין כל זמן שהם עליו שלא יסיח דעתו מהן אפילו רגע אחד, שקדושתן גדולה מקדושת הציץ, שהציץ אין בו אלא שם אחד, ואלו יש בהם עשרים ואחד שמות של הקב"ה בשל ראש, וכמותן בשל יד. תפליין צריכין גוף נקי, לפיכך אסור לישון בהם לא שינת קבע ולא שינת עראי. קדושת תפליין קדושתן גדולה היא, שכל זמן שהתפליין בראשו של אדם ועל זרועו, הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה, ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום, ובשעת התפלה יותר מן הכל, אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפליין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. וכל שאינו מניח תפליין עובר בשמונה עשה, שהרי בארבע פרשיות צוה על תפליין של ראש ועל תפליין של יד, וכל הרגיל בתפליין מאריך ימים שנאמר "ה' עליהם יחיו".

ועם סיום דברי הנני מודה להורי היקרים שגדלוני ודאגו לחנוכי ולכל מחסורי עד כה, ואני תפלה שאזכה לגרום להם נחת, ושלא יתאכזבו ממני. והנני מודה לכולכם אורחינו הנכבדים שהואלתם לבוא להשתתף בשמחתי, ברוכים תהיו.

לפרשת שופטים¹³

הרשוני נא רבותי לומר לפניכם משהו מענין פרשת השבוע ומעין המאורע, אך תחילה אקדם בברכה את בואכם, ואומר לכם ברוכים הבאים. ועתה לענין, כפי שידוע לכולכם רבותי, פרשת השבוע היא פרשת שופטים, ופרשה זו היא אחת הפרשיות המשופעות במצוות. הרמב"ם מונה בפרשה זו ארבעים ואחת מצוות, מהן חמש עשרה מצוות עשה, ועשרים ושש מצוות לא תעשה. אם נרצה לדבר על כל המצוות שנזכרו בפרשה, יארך הדבר מאד, ואפילו אם נקצר ככל האפשר. ויש להניח שלא תסכימו רבותי לאריכות

מרוכה ולא חלילה ממני שאינכם רוצים לשמוע הרבה תורה, אלא מפני שאינכם רוצים שיהא טרחתינו לבטלה, שאם כן, מתי לטעום מן המוגש על השולחנות? ולא עוד אלא שכבר נאמר טוב אשר תאחזו בזה, וגם מזה אל תנח ידך, ולכן כדי לצאת ידי שני הדברים גם יחד, נזכיר מצוה אחת בלבד מפרשת השבוע. כתוב בפרשה, שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אב ומוקרב אחיך, וכן פסק הרמב"ם בהלכות מלכים ובספר המצוות, מצות עשה למנות עלינו מלך, שנאמר: שום תשים עליך מלך, אחד החיובים המוטלים עלינו כלפי המלך הוא, לכבדנו וליראה אותו, וכך פסק הרמב"ם: כבוד גדול נוהגים במלך ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם, ושלשה בני אדם הם שאנו חייבים בכבודם ובמוראם, המלך, הרב, וההורים. המלך, כפי שאמרנו. בהורים, פסק הרמב"ם: כבוד אב ואם מצות עשה גדולה, וכן מורא אב ואם, שנאמר: כבוד את אביך ואת אמך, ונאמר: איש אמו ואביו תיראו. ברב פסק הרמב"ם: כשם שאדם מצווה בכבוד אביו וביראתו, כך הוא חייב בכבוד רבו, ויראתו יותר מאביו. שאביו מביאו לחיי העולם הזה, ורבו שלמדו חכמה, מביאו לחיי העולם הבא, ואין לך כבוד גדול מכבוד הרב ולא מורא ממורא האב. אמרו חכמים: מורא רבך כמורא שמים, יוצא אפוא, ששלושת בני אדם אלה שווים בכבוד ובמורא, עם זאת אם מחלו על כבודם, אנו מוצאים בהם דינים חלוקים, ברב נפסקה הלכה: הרב שמחל על כבודו, כבודו מחול, וכך פסק הרמב"ם: הרב המובהק שרצה למחול על כבודו בכל הדברים שהתלמיד חייב בהם או באחד מהם, הרשות בידו. גם ההורים שרצו למחול על כבודם, אמרו חז"ל, כבודם מחול, ולא עוד אלא מצינו שדברים הנראים שהם זלזול בהורים ורצו הם בכך, אמרו חז"ל זהו כבודם, כלומר, שבעשותנו רצונם כרצונם, לא די שאין אנו מזלזלים בהם, אלא אנו מקיימים מצות כיבוד. שכך ספרו מעשה באמו של ר' ישמעאל שבאה וקבלה עליו לפני חכמים, ואמרה להם גערו בישמעאל בני שאינו נוהג בי כבוד, באותה שעה נתכרכמו פניהם של רבותינו, אמרו אפשר אין ר' ישמעאל נוהג כבוד באבותיו? אמרו לה: מה הוא עושה לך? אמרה: כשהוא יוצא מבית המדרש אני מבקשת לרחוץ רגליו, ואינו מניח לי. אמרו לו: הואיל וזהו רצונה, זהו כבודה. מכאן למדנו כי מלוי רצון ההורים יהיה איך שיהיה, זה כבודם. ואינו רק בבחינת כבודם מחול, אלא זהו כבודם.

אבל לגבי מלך פסקו חז"ל, מלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול, ונראה שהטעם מפני שהצווי בכבודו ובמוראו של מלך בא במילים כפולות "שום תשים" שכל פעם שהמלך מוחל על כבודו, מיד חל צווי חדש "תשים", ולכן אין מחילתו מחילה, אמור מעתה, ומה מלך בשר-ודם שמחל על כבודו, אין כבודו מחול, אלא חובה מוטלת עלינו להיות כבודו ומוראו בלבנו תמיד, מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה וכמה שחובה מוטלת עלינו שלא יסור כבודו ומוראו מנגד עינינו אף לרגע קט, ועל דרך שנאמר: "שויתי ה' לנגדי תמיד" והואיל ומטבעו של האדם טרוד ושבויה הוא בידי עסקיו היום-יומיים, ועלול הוא לשכוח לעתים את בוראו, לפיכך תקנו חז"ל להזכיר שם שמים על כל פעולותינו והנאותינו, בא אדם ללבוש חלוקו בשחרית, מברך: מלביש ערומים. בא לנעול נעליו, מברך שעשה לי כל צרכי, וכן כל השאר, וכן כשבא לאכול ולשתות

חייב לברך ברכה הראויה לאותו מאכל או משתה. בא להריח ריח טוב, חייב לברך ברכה הראויה לו, וכך כל שאר ההנאות. ראה אילנות נאים חייב לברך, ולא רק על דבר נאה אלא גם על כל שינוי שהנפש מתפעלת ממנו אע"פ שאינו נאה קבעו לו חז"ל ברכה, ראה אדם משונה במבנה גופו או בצבע עורו, מברך ברכה הראויה לכך, וכל זה להזכיר לאדם על כל צעד ושעל את בוראו ומלכו של עולם, את מי שנשמתו בידו, את מי שאמר והיה העולם... ברם כל אלה נראים כרשות, כי יכול אדם לא לאכול ולא לשותת או להשאר במלבושו ואל יתחייב לברך, לכך קבעה תורה חובת תפלה וקריאת-שמע בכל יום בוקר וערב, עם קומו בשחרית בצאתו לעבודתו ולעסקיו, יזכור את מי שהחזיר לו נשמתו, ויקבל עליו עול מלכות שמים. וכך הדבר בכל ערב בשוכו מעסקיו, בבואו לאכול לשותת ולנוח, שעה שעלול הוא להתפס למסיבות נשפי הרשות, אמרה התורה: קבל עליך עול מלכות שמים. והם הם הערובה להפנותך לעולם המחשבה, לבל תשקע עמוק בעולם הגשמיות המוחלטת.

אמנם הואיל ויש אפשרות שאדם יאמר את הדברים הללו בפיו מבלי שיחשוב בלבו מה הוא אומר, מבלי שיתן דעתו לאמרי פיו, ואז יהיה בכחינת "בפיהם כיבדוני, ולבם רחוק ממני", לכן צוותה תורה בפרשה זאת לעשות מעשה בפועל, ואמרה: "וקשרתם לאות על ירך והיו לטוטפות בין עיניך", והיא היא מצות התפילין, שכל אדם מישראל חייב להניחם בכל יום, תפילין על הזרוע, ותפילין על הראש, על שני איברים שהם כל ישותו של אדם. הראש הוא מקור הדעה וסמל המחשבה, ובזרוע שהוא סמל הכח והמעשה, שכל זמן ששני אלה קשורים והדוקים בשמו של מי שאמר והיה העולם, אין האדם עלול לסור מדרך הישר.

ומענין הדבר כי סביב הראש מספיקה רק כריכה אחת בלבד לרמוז לאדם שכל זמן שלמד לדעת את בוראו בכל הקף המחשבה ומכל צדדי הרעיון דיו בכך ואינו עלול לטעות, אך בעולם המעשה, לא די בכריכה אחת ולא די במסגרת אחת, כי על אף ידיעת האיסור שלא יושיט אדם ידו לממון חברו, לרכוש הזולת, עלול הוא ברגעים מסויימים ברגעי חולשה למצוא לעצמו היתרים של שוא, של שקר מחמדת הממון, לכך באו על הזרוע כריכות רבות, קשרים ועוד קשרים, מסגרת על גבי מסגרת.

שמח אני שהגעתי לגיל המצוות, וזכיתי לקיים גם מצות הנחת תפילין ככל אדם מישראל, אמנם נוהגים אנו כדעת הרמב"ם שפוסק שיש חובת חינוך במצוה זו, וכך כבר הנחתי תפילין מהיותי כבן שמונה שנים, אך ברור כי עד עתה היתה החובה על אבי לחנכני במצוות ומעשה המצוה מוטלת עלי ככל בני ישראל הגדולים, עד עתה הייתי בבחינת מי שאינו מצווה ועושה, ואילו עתה באתי לכלל גדול המצווה ועושה, ומשום שנאמר: "במקהלות ברכו אלוקים, ה' ממקור ישראל", הנני מברך ברוך שהחייני וקיימני והגיעני לזמן הזה להיות גדול המצווה ועושה.

ועתה עם סיום דברי, הנני מודה לכולכם, רבותי, בשמי ובשם אבי ואמי, ובשם סְבִי וסְבִיתִי, על שכבדתם אותנו, נעניתם להזמנתינו, ובאתם להשתתף בשמחתינו. ברוכים תהיו!

לפרשת כי תבוא

בפרשת השבוע נאמר "והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך לשמור לעשות את כל מצותיו אשר אנכי מצוך היום, ונתנך ה' אלקיך עליון על כל גויי הארץ". ונאמר עוד "יקימך ה' לו לעם קדוש כאשר נשבע לך כי תשמור את מצוות ה' אלקיך והלכת בדרכיו, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך".

במדרש אמרו על הפסוק אם שמוע תשמע, אם שמע אדם מעט מספיקין בידו לשמוע הרבה. אם שמוע בישן תשמע בחדש, ואם לאו שוב לא תשמע. כוונת חז"ל אם שמע אדם מעט אף על פי שאין הרבה זמן להקדיש ללימוד התורה אך לא יאמר הואיל ואין הרבה זמן ללמוד לכן לא אלמד, אלא יקדיש את מעט הזמן שיש לו ללימוד התורה ומן השמים יסייעו בידו להקדיש יותר זמן, ולא עוד אלא שגם הוא ימשך יותר ויותר ללמוד התורה, לבלות עתותיו ולהעסיק את שעותיו בעסק התורה. ואין אדם יכול להבין עומק דברי חכמת התורה אלא אם יש לו ידיעות מוקדמות והוא מה שאמרו במדרש אם שמוע בישן תשמע בחדש. לפיכך צוותה תורה על האב ללמד את בנו תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם. ואף על פי שיש חובת חינוך על האב לחנך את בנו לכל המצוות, הרי חובת החינוך למצוות אינה אלא מדרבנן, אבל חובת האב ללמד את בנו תורה היא מן התורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם, כי ללא לימוד מילדות יהיה קשה ללמוד כאשר יגדל ויגיע לידי חיוב כלומר כאשר יגיע לגיל שלש עשרה שנים שהוא גיל חלות חיוב כל המצוות על האדם לפי תורת ישראל והרי הוא מאז ככל הגדולים בישראל. גם במצות התפלין הטילו חכמים חובת חינוך כמו בכל מצוות התורה, וכך אמרו במסכת סוכה (דף מב) תנו רבנן קטן היודע לנענע חייב בלולב, להתעטף חייב בציצית, לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין, יודע לדבר אביו מלמדו תורה צוה לנו משה, ופסוק ראשון של קריאת שמע, וכך בכל המצוות. וכך פסק הרמב"ם בהלכות תפלין (פ"ד הל' יג) קטן שיודע לשמור תפלין אביו לוקח לו תפלין כדי לחנכו במצוות. ושיערו חכמים חובת חינוך לתפלין כבן עשר שנים או כבן אחת עשרה שנה. וכך המנהג בעדת יהודי תימן שהנער מתחיל להניח תפלין בגיל עשר שנים או אחת עשרה שנים. גם אני זכיתי בעזרת ה' לנהוג כך, והנני מודה להורי היקרים שתנכוני בדרך התורה והיראה, לקחו לי תפלין כמצות חכמים, וכבר למעלה משנתיים שאני מניח תפלין יום יום ומתפלל בצבור, ואם יאמר אדם מה טיבה של מסיבה זו אחר שאני כבר מניח תפלין זה כמה שנים, הרי כבר אמרו חכמים גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ואם עד עכשיו הייתי אינו מצווה ועושה הרי מעתה אני מצווה ועושה, וכבר רמז

רב יוסף בגמרא קדושין (דף לג) כי כאשר האדם נעשה מצווה ועושה צריך לעשות יומא טבא לרבנן. בפרט מצות התפלין אשר עליה דרשו חז"ל את הפסוק כי שם ה' נקרא עליך, ר' אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש. לפיכך קבעה תורה תפלין בראש כנגד המחשבה, שאם בא אדם לחטוא במחשבה בהרהורי עבירה יזכור תפלין שעל ראשו שהניחו בשחר יומו וימנע מעבירה. ותפלין בזרוע שאם בא להכשל בעבירה במעשה כגון גזל וכדומה יזכור את התפלין שהניח בידו בשחר יומו וימנע מעברה.

וכך כתב הרמב"ם בהלכות תפלין קדושת התפלין קדושה גדולה היא עד למאד, שכל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטלה ואינו מהרהר מחשבות רעות אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק. לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שכך היא מצותן, ובשעת התפלה יותר. אמרו חכמים כל הקורא קריאת שמע בלא תפלין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. וכל שאינו מניח תפלין עובר בשמונה עשה. וכל הרגיל בתפלין מאריך ימים שנאמר ה' עליהם יחיו.

בסיום דברי הנני שוב מודה להורי היקרים שגדלוני וחינכוני והביאוני עד הלום, ואני תפלה לפני ה' שיעזרני ללכת בדרך התורה והמצוות כל ימי חיי. והנני מודה לכולכם רבותי שטרחתם ובאתם להשתתף בשמחתינו. ברוכים תהיו.

דרשה לבת-מצוה (1)

חגיגות ה"בר מצוה" גם לנער לא היה נהוג בתימן, כי הנער כבר עלה לתורה בגיל שבע שנים, והניח תפלין בגיל עשר שנים. אבל חגיגות "בת מצוה" בהגיע הבת לגיל שנים עשרה לא היה נהוג בכל ישראל, אמנם זה מקרוב כמה שנים החלו בישראל לחוג חגיגת בת מצוה, להזכיר לנערה כי מעתה חייבת היא בכל המצוות שכל אשה גדולה בישראל חייבת בהם. זכיתי וחגיגת בת המצוה שלי חלה באדר, וכבר אמרו חז"ל "משנכנס אדר מרבין בשמחה". כך ששמחה זו אינה רק שלנו אלא בפקודת חז"ל היא, שמחת כל ישראל היא. הכל יודעים כי לפורים נתפתחו בישראל בכל תפוצותיהם מנהגי שמחה שונים, כל תפוצה לפי אפשרויותיה ומהלכי רוחה, והרבה בדיחות נרקמו ונשזרו בפורים, ובכמה מקומות אף נהגו בקלילות בגדולי ישראל. מעשה שהיה עם המלבי"ם, אחד מגדולי הפרשנים בישראל שכמה אנשים בעירו לא נהגו בו כבוד כראוי לו, והיה בעיר עשיר אחד חצוף עשה עוגה תבנית חזיר, שם אותה במגש וכסה את המגש במטפחת יפה ושלח אותה משלוח מנות למלבי"ם. המלבי"ם ידע שהעשיר רצה ללעוג לו, אף הוא לקח תמונה שלו ושם אותה במגש, ושלח לעשיר וכתב לו "אתה שלחת לי דיוקן שלך, ואני שלחתי לך דיוקן שלי".

כאמור בא חגיגת הבת מצוה להזכיר לבת חיוב המצוות, חיוב הלמידה והידיעה, עד עתה דואגים הקטן והקטנה למזון הגוף, מעתה ידאגו למזון הנפש, לשלח את פרצוף החזיר ולקבל את פרצוף החכם. ותודה לכל המשתתפים.

דרשה לבת-מצוה (2)

חנה אשתו הראשונה של אלקנה הלוי היא אחת משבע נביאות שעמדו בישראל, אך דומה שהיא הבולטת בשלמותה מכולן כפי שמסרו ספרי המקרא. המעיין בשני הפרקים הראשונים של ספר שמואל ועוקב אחרי התנהגותה ודבריה של נביאה גדולה זו משתקפת לפניו דמות אשה אדירת אמונה, המצטיינת מבחינות שונות, באמונתה, בזקיפות קומתה, בשכלה הטוב, בחכמתה, באצילותה, במדותיה כאם וכעקרת בית, בעומק נבואתה, בבהירות שירתה.

חנה היתה אשתו הראשונה של אלקנה. שכך נראה מסדר המקרא "ולו שתי נשים שם האחת חנה ושם השנית פנינה". נראה כי עקרותה של חנה היא שהביאה אותה ליעץ לבעלה לישא אשה שניה כדרך שעשו האמהות, שרה הציעה לאברהם את הגר שפחתה, רחל הציעה ליעקב את בלהה שפחתה, אלא שפנינה היתה בת בליעל והתגרתה תמיד בחנה, אך חנה באצילות לא התגרתה בה אלא נשאה את סבלה בדומיה "ותבכה ולא תאכל". אמונתה האדירה דחפתה לפנות אל משכן ה' ושם להתפלל לפני ה' לפתוח את רחמה. וכאשר הרבתה להתפלל בלחש "רק שפתיה נעות", נזף בה עלי מפני שחשבה לשכורה. חנה באצילותה עמדה לפניו בזקיפות קומה ובענוה ואמרה לו, לא אדוני, אינני שכורה, אשה קשת רוח אנוכי. דבריה הכנים התקפים שכנעו את עלי והוא הכיר בשגיאתו, וברך את האשה הנצבת לפניו. וכעבור שנה נפקדה בבנה הראשון הוא שמואל, ובנבואתה ראתה שיהיו לה שבעה בנים, וכך אמרה בשירתה: "עד עקרה ילדה שבעה". ויש אומרים כי שמואל בגימטריה שבעה. וכאשר ילדה את שמואל בקש בעלה שיעלה עמו למשכן כמנהגם מדי שנה בשנה, והיא מתוך דאגת אם לשלום הנער אמרה לאישה "עד יגמל הנער והביאותיו ונראה את פני ה'". עומק נבואתה הרי לפי תרגום יונתן בן עוזיאל בפירושו לנבואתה היא נתנבאה על זרעה שיהיו משוררים במקדש העתיד להבנות, היא נתנבאה על מאורעות הפורים, היא נתנבאה על מאורעות חנוכה, מה שלא מצאנו אצל שום נביאה אחרת כגון האמהות ודבורה וחולדה כי אלה נתנבאו למאורעות זמנן ושעתן. חנה בולטת בבהירות שירתה, לשונה המהוקצע, ושפתה הקולחת. לא כל נביא זכה לעברית כזו, כבר דרשו חכמים על עמוס שהיה עמוס בלשונו.

רמתה הנשגבה של חנה בנבואה, בשירה, בלשון, לא מנעה ממנה להיות עקרת בית למופת. נכון, היתה עוד נביאה משוררת היא דבורה, אך לא שמענו שעסקה במשק ביתה ויתכן שהיו לה משרתות, שמענו על שרה שעסקה במשק ביתה שהרי אברהם אומר לה "לושי ועשי עוגות", אך לא שמענו עומק נבואתה ולא שירתה. שונה היא חנה. ידיה

שלחה בכישור, טותה צמר וארגה חוטים ועשתה לבנה מעיל שכך נאמר "ומעיל קטן תעשה לו אמו והעלתה לו מימים ימימה". כלומר כל שנה היתה עושה לו מעיל חדש לפי מדתו. הרי אשה גם עקרת בית מושלמת כפי שתיאר שלמה את אשת חיל בסוף משלי.

נהוג בישראל שבהתחלף תקופה על הנער או הנערה עשו מסבת רעים אם גדולה או קטנה, כאשר נגמל הנער עשו מסבה, באברהם נאמר "ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק". בחנה נאמר "ותעלהו עמה כאשר גמלתו בפרים שלשה ואיפה אחת קמח ונבל יין". וכך כנראה בכל מפנה בחיי הנער או הנערה. והנה לפי תורת ישראל חל מפנה בחיי הנערה היהודיה שבהגיעה לשתים עשרה שנים ויום אחד משתנה שמה מקטנה לנערה. ומן אז חלים עליה כל מצוות התורה כמו כל אשה גדולה, ומשום ציון המפנה הזה שהוא לא פחות חשוב מיום הגמל, אנו נקבצים למסיבה חשובה זו, שהיא המשך מסורת האבות והנביאים.

תודה למורים ולהורים ולחברות המשתתפים עמנו היום.

ברוכים תהיו.